

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים פליליים

ע"פ 4354/08

ע"פ 4358/08

ע"פ 4364/08

בפני :
 כבוד השופט א' גרוניס
 כבוד השופטת מ' נאור
 כבוד השופט י' דנציגר

המערערת ב-ע"פ
 4354/08 והמשיבה ב-ע"פ
 4358/08 וב-ע"פ 4364/08 :
 מדינת ישראל

נ ג ד

המשיבים ב-ע"פ
 4354/08 והמערער ב-ע"פ
 4364/08 :
 1. יעקב רבינוביץ

המשיב ב-ע"פ
 4354/08 והמערער ב-ע"פ
 4358/08 :
 2. דוד מורגנשטרן

ערעור על הכרעת דינו וגזר דינו של בית המשפט המחוזי
 בירושלים ב-ת"פ 1071/01 [פורסם בנבו] מיום 31.3.2008
 שניתנו על ידי כבוד השופט משה גל

תאריכי הישיבה :
 י"א באייר התשס"ט (5.5.2009)
 י"ג באייר התשס"ט (7.5.2009)

בשם המערערת ב-ע"פ
 4354/08 והמשיבה ב-ע"פ
 4358/08 וב-ע"פ 4364/08 :
 עו"ד א' וינשל, עו"ד ש' למברגר

בשם המשיב ב-ע"פ
 4354/08 והמערער ב-ע"פ
 4364/08 :
 עו"ד ד' שינמן, עו"ד נ' נגב, עו"ד א' ניב-סבאג,
 עו"ד ל' שובל, עו"ד ש' דולן, עו"ד צ' מתתיהו, עו"ד
 ש' קיסר

בשם המשיב ב-ע"פ
 4354/08 והמערער ב-ע"פ
 4358/08 :
 עו"ד א' פלדמן

ספרות:

[ש"ז פלר, יסודות בדיני עונשין \(כרך א, תשמ"ד\)](#)**פסק-דין****השופטת מ' נאור והשופט י' דנציגר:**

פתח דבר

1. הפטריארכיה היוונית האורתודוקסית (להלן: הפטריארכיה) היא הבעלים של שטחי מקרקעין נרחבים בשכונות רחביה וטלביה בירושלים (להלן: קרקעות ירושלים). המקרקעין מוחכרים לקרן הקיימת לישראל (להלן: קק"ל) והחכירה אמורה להסתיים באמצע מאה זו. מצב דברים זה עורר משך זמן רב, ואף עודנו מעורר, דאגה רבה בקרב רשויות המדינה וקק"ל, כיוון שעל קרקעות ירושלים נבנו בתים שבהם מתגוררים אנשים רבים. נוכח המצב שנוצר המדינה הייתה מוכנה לשלם סכומים נכבדים ביותר עבור רכישת הזכויות בקרקעות אלו, והיא אכן השקיעה בעניין, באמצעות קק"ל, סך של 20 מיליון דולר. ואולם, על פי קביעתו של בית המשפט המחוזי (השופט מ' גל), שני הנאשמים המערערים לפנינו ואדם נוסף בשם בנו זיסמן (להלן: זיסמן) – שהתיימרו לתווך בין קק"ל לבין מי שהיה אז הפטריארך, ואף הציגו מצג כאילו הפטריארך חתם בנוכחות נוטריון, על מסמכי עסקה בה הועברה לידי קק"ל חכירה ארוכת טווח במקרקעין – למעשה, נטלו לכיסם חלק נכבד מהסכום האמור. בית המשפט המחוזי קבע כי הייתה זו פרשת הונאה מתוחכמת ביותר של ביצוע מדומה של עסקת ענק במקרקעין. באותה הזדמנות בה חתם, כביכול, הפטריארך על העסקה בעניין קרקעות ירושלים, נעשו שתי עסקאות מדומות נוספות, בהן היה לשני המערערים אינטרס כספי. האחת נוגעת לקרקעות שליד העיר בית שמש (להלן: קרקעות בית שמש), אשר למערער הראשון, יעקב רבינוביץ (להלן: רבינוביץ או המערער 1), כבר היו זכויות מסוימות בהן. העסקה השנייה נוגעת לשטח של חמישה דונמים, אף הוא בבעלות הפטריארכיה, אשר מצוי במתחם שליד תחנת הרכבת הישנה

בירושלים (להלן: קרקעות הרכבת). כפי שיבואר עוד להלן, במעמד החתימה הלכאורית על ייפוי הכוח לטובת רבינוביץ לגבי העסקה בקרקעות ירושלים, נחתמו, שוב לכאורה, גם המסמכים הנוגעים לשתי העסקאות המדומות הנוספות – בקרקעות בית שמש ובקרקעות הרכבת. מדובר בתיקון להסכם שנחתם קודם לכן בעניין קרקעות בית שמש ובשני ייפויי כוח בעניין קרקעות בית שמש ובעניין קרקעות הרכבת, אשר גם לגביהם נטען כי חתימת ידו של הפטריארך זויפה.

2. בהכרעת דין מפורטת, מפורטת עד למאוד, קבע בית המשפט המחוזי כי מי שהיה הנאשם 1 בפניו, רבינוביץ, בסיועו של מי שהיה הנאשם 2, דוד מורגנשטרן (להלן: מורגנשטרן או המערער 2), ובשיתוף פעולה עם זיסמן – יצרו מצג כאילו הפטריארכיה מעוניינת לבצע את העסקה בקרקעות ירושלים וכאילו יש להם קשרים מספיקים, במיוחד דרך זיסמן שהיה מקורב לפטריארכיה, להוציא אפשרות זו מן הכוח אל הפועל. כך גרמו השלושה לקק"ל להשקיע בעסקה המדומה סך של 20 מיליון דולר, אותם קיבלה, כזכור, מן המדינה לשם הסדרת הרכישה של הזכויות בקרקעות ירושלים. רבינוביץ הורשע על ידי בית המשפט המחוזי בעבירות של זיוף בכוונה לקבל דבר בנסיבות מחמירות, לפי [סעיף 418](#) סיפא [לחוק העונשין](#), התשל"ז-1977 (להלן: חוק העונשין); שימוש במסמכים מזויפים, לפי [סעיף 420](#) לחוק העונשין; קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות, לפי [סעיף 415](#) סיפא לחוק העונשין; וניסיון לקבל דבר במרמה, לפי [סעיפים 25 ו-415](#) סיפא לחוק העונשין. מורגנשטרן הורשע בכך שסייע לרבינוביץ לבצע את העבירות הנזכרות. השניים, רבינוביץ ומורגנשטרן, הורשעו גם בעבירה של שיבוש מהלכי משפט לפי [סעיף 244 לחוק העונשין](#), בעניין תיאום עדויות שבוצע לאחר פתיחת החקירה בתיק זה, וזוהו מן העבירה של הדחה בחקירה. על פרטי האירועים הנוגעים להרשעה נעמוד עוד בהמשך הדברים. זיסמן, שלפי הממצאים שנקבעו היה אף הוא שותף לביצוע העבירות, נמלט לרומניה. שלטונות רומניה סירבו להסגירו לישראל.

3. על רבינוביץ הוטלו העונשים הבאים: עונש מאסר של שבע שנים, מתוכן ארבע וחצי שנים לריצוי בפועל ושנתיים וחצי לריצוי על תנאי. התנאי הוא שרבינוביץ לא יעבור במשך שלוש שנים לאחר שחרורו, עבירה מסוג פשע לפי [סימן ו' לפרק י"א בחלק ב'](#) של [חוק העונשין](#) או עבירה מסוג פשע לפי [סימן א' לפרק ט' בחלק ב'](#) לחוק העונשין, לרבות סיוע לעבירות כאמור. כמו כן, הוטל עליו קנס בסך של 20 מיליון ש"ח או שלוש שנות מאסר תמורתו ונגזר עליו לפצות את קק"ל בסך של 800,000 ש"ח.

על מורגנשטרן הוטלו העונשים הבאים: עונש מאסר של שנתיים, מתוכן שנה וחצי לריצוי בפועל והיתרה על תנאי. התנאי הוא שמורגנשטרן לא יעבור בפרק זמן של שלוש שנים לאחר שחרורו, עבירה מסוג פשע לפי [סימן ו' לפרק י"א בחלק ב' לחוק העונשין](#) או עבירה מסוג פשע לפי [סימן א' לפרק ט' בחלק ב' לחוק העונשין](#), לרבות סיוע לעבירות כאמור. כמו כן הוטל עליו קנס בסך של 2 מיליון ש"ח או שנת מאסר תמורתו ופיצוי קק"ל בסך של 300,000 ש"ח.

4. מונחים לפנינו שלושה ערעורים: הראשון, [ע"פ 4354/08](#), הוא ערעורה של המדינה. המדינה מערערת על כך שמורגנשטרן הורשע רק כמסייע לעבירות שביצע רבינוביץ. לטענת המדינה, יש לקבוע כי גם מורגנשטרן היה מבצע עיקרי, אף שאין המדינה חולקת על כך שחלקו של מורגנשטרן בפרשה היה קטן בצורה משמעותית מחלקו של רבינוביץ. עוד טוענת המדינה כי יש להחמיר, ובצורה משמעותית, את העונש שהוטל על השניים, וזאת בין אם יתקבל ערעורה בעניין הרשעתו של מורגנשטרן כמסייע בלבד ובין אם לאו. מנגד, מערערים רבינוביץ ([ע"פ 4364/08](#)) ומורגנשטרן ([ע"פ 4358/08](#)), הן על הרשעתם והן על חומרת עונשם. הצדדים הגישו עיקרי טיעון מפורטים בכתב ובנוסף שמענו את טענות הצדדים על פה.

5. פסק דינו של בית המשפט המחוזי משתרע על פני כ-300 עמודים והוא דן בראיות לפרטי הפרטים. ואולם, לא כל העניינים שהיו שנויים במחלוקת בערכאה הראשונה עדיין שנויים במחלוקת בערעור לפנינו. בראש ובראשונה – בחקירתו במשטרה, טענתו המרכזית של רבינוביץ הייתה כי ביום 14.4.2000, חתם הפטריארך דאז על המסמכים הנוגעים לעסקאות במו ידיו, בפני הנוטריון אברהם פרי, בנוכחות רבינוביץ עצמו ובנוכחות רופא בשם אוסטפלד. רבינוביץ אף טען כי כל החותמות המופיעות על המסמכים הן אותנטיות. ואולם, בפרשת התביעה שהתנהלה בבית המשפט קמא, העידו עדים מומחים כי החתימות בכתב היד המתנוססות על גבי המסמכים אינן חתימות הפטריארך. עוד העידו מומחים, כי החותמת שעל גבי מסמכי עסקת בית שמש אינה מקורית, והיא בגדר פוטומונטאז'. לפנינו אין עוד מחלוקת על כך שהפטריארך לא חתם במו ידיו על המסמכים הנוגעים לעסקאות. זהותו של החותם אינה ידועה, אך בית המשפט הניח שאין המדובר באחד משני המערערים. גם לגבי הפוטומונטאז' של החותמת בעסקת בית שמש, לא הייתה עוד מחלוקת לפנינו. בכל העניינים הללו, כמו גם בחוות הדעת של המעבדה לזיהוי פלילי שהוגשו לבית המשפט,

עסק בית המשפט המחוזי בהרחבה רבה. נוכח צמצום המחלוקת לפנינו, אין עוד צורך לעסוק בעניינים אלה. אף שחלק מהעניינים בהם נדון משותפים לשני המערערים נדון תחילה בענייניו של רבינוביץ ואחר כך נעמוד על המיוחד את עניינו של מורגנשטרן.

רבינוביץ

טענתו המרכזית של רבינוביץ: הראיות הנסיבתיות אינן מוליכות בהכרח למסקנה אליה הגיע בית המשפט

6. בית המשפט המחוזי הגיע למסקנות אליהן הגיע לגבי רבינוביץ על סמך ראיות רבות, חלקן שנויות במחלוקת. לשם הכרעה בערעור זה, אין צורך לעמוד על פרטי הפרטים בהם עסק בית המשפט המחוזי. נרחיב את הדיבור להלן רק בהתייחס לנדבכים העיקריים, בלי להיכנס למחלוקות השונות שביקש הסניגור לעורר, כמעט לגבי כל פרט ופרט שנקבע בפסק דינו של בית המשפט המחוזי. בפתח הדברים, נקדים ונתייחס לטענה מרכזית שהועלתה לפנינו: הטענה היא שמדובר בפסק דין המבוסס על ראיות נסיבתיות. רבינוביץ טוען כי מידת ההתערבות של ערכאת הערעור במסקנות הנובעות מראיות נסיבתיות הנה גדולה מאשר מידת ההתערבות בממצאי מהימנות. אכן, כך הוא ועוד נשוב לכך בעניינו של מורגנשטרן (ראו, למשל: [ע"פ 11541/05](#) פלוני נ' מדינת ישראל, סעיפים 20-21 לפסק דינו של השופט א' א' לוי (פורסם בנבו), 21.8.2006); [ע"פ 524/77 מזרחי נ' מדינת ישראל, פ"ד לב\(2\) 682, 686 \(1978\)](#); [ע"פ 1888/02 מדינת ישראל נ' מקדאד, פ"ד נו\(5\) 221, 228 \(2002\)](#) (להלן: עניין מקדאד)). ואולם, יש לדייק ולהבהיר לעניין זה: בלא מעט הקשרים קבע בית המשפט המחוזי ממצאים שבעובדה המבוססים על קביעות בעניין מהימנות נגד רבינוביץ. מן הממצאים השונים יח, הגיע לכלל מסקנות עובדתיות. פסק הדין שזור אפוא בקביעות שבעובדה, המתבססות על ממצאי מהימנות – קביעות שאין דרכה של ערכאת הערעור להתערב בהן. ואולם, אף שלעניין הסקת מסקנה מראיות נסיבתיות, אין כוחה של ערכאת הערעור נופל מכוחה של הערכאה הדיונית, הרי שלעניין הקביעות שבעובדה המשמשות בסיס למסקנה השיפוטית, חל הכלל הרגיל בדבר עדיפותה של הערכאה המבררת. כדי להמחיש את האמור נביא כבר בשלב זה דוגמא מובהקת לעניין זה, ועוד נעמוד על פרטי הדברים בהמשך. נציין באופן כללי, כי לא הייתה מחלוקת על כך שיומיים אחרי העסקה, שיקים לפקודת עו"ד יעקב ויינרוט, מוסבים על החלק, על-סך 16 מיליון דולר, שניתנו כביכול כתמורה במסגרת העסקה – היו חלקם ברשות רבינוביץ

וחלקם ברשות זיסמן. רבינוביץ טען כי השיקים שהיו בידיו, נמסרו לו על ידי כמרים ששלח אליו הפטריארך לשם פריטתם למזומנים וכי הוא העביר את תמורת השיקים במזומנים לפטריארך. בית המשפט המחוזי לא היה מוכן לקבל את עדויותיהם של רבינוביץ והמקורבים לו בעניין זה. נותרה בעינה עובדה רבת משמעות לפיה, יומיים לאחר העסקה, רבינוביץ החזיק בשיקים שאמורים היו להיות ברשות הפטריארך. הממצא לפיו השיקים לא נמסרו לפטריארך במעמד "העסקה"; הממצא לפיו רבינוביץ לא קיבל שיקים מידי שני כמרים לאחר העסקה; והממצא לפיו רבינוביץ לא העביר לפטריארך מזומנים חלף השיקים – הם כולם ממצאים שבעובדה, המבוססים, כפי שנראה, על קביעות בעניין מהימנות. מעובדות אלה, בהצטרפן לעובדות רבות נוספות, הסיק בית המשפט המחוזי את מסקנותיו. על כן, חשוב להדגיש כבר בתחילת הדברים את ההבחנה החשובה בין הסקת מסקנות על סמך ראיות נסיבתיות לבין קביעת העובדות מהן מוסקות המסקנות. על ההבדל בין ראיה ישירה לבין ראיה נסיבתית עמדה, למשל, השופטת א' פרוקצ'יה ב-[ע"פ 6167/99 בן שלוש נ' מדינת ישראל, פ"ד נ1\(6\) 577, 586 \(2003\)](#):

"ראיה ישירה מוכיחה עובדה מסוימת במישרין, באמצעות הצגת חפץ, מסמך, או עדות אדם אשר קלט אותה בחושיו. הראיה הנסיבתית נבדלת מן הראיה הישירה בכך שהיא אינה מוכיחה במישרין עובדה מן העובדות הטעונה הוכחה, אלא מוכיחה קיומה של נסיבה שממנה, על דרך היסק הגיוני, ניתן להסיק את דבר קיומה של העובדה הטעונה הוכחה. שתי צורות ההוכחה הישירה והנסיבתית הינן דרכים קבילות להוכחת עובדות. עליונותה של הראיה הישירה על פני הראיה הנסיבתית משתקפת בכך שנילווה לה אך יסוד אחד של קושי – החשש מפני שיקריות הראיה. קושי זה נילווה גם לראיה הנסיבתית, אולם לכך מצטרף קושי נוסף - הטעות האפשרית שבהיסק ההגיוני מהראיה הנסיבתית לעובדה שמבקשים להוכיחה".

אכן, לעניין קביעת עובדות היסוד (מהן מבוצע ההיסק), ובפרט קביעת עובדות על יסוד מהימנות של עדים, לערכאה הדיונית נודע יתרון ברור והכלל לגביהן הוא שבית משפט שלערעור לא ייטה להתערב בהן. לעומת זאת, לגבי השלב של ביצוע ההיסק הלוגי מן התשתית העובדתית שנקבעה, פוחתת הסתייגותה של ערכאת הערעור מהתערבות בקביעותיה של הערכאה דלמטה. כפי שציין השופט א' א' לוי בסעיף 4 לפסק דינו ב-[ע"פ 2977/06 פלוני נגד מדינת ישראל \(פורסם בנבו\), 17.3.2008](#) (לעניין מידת התערבותה של ערכאת הערעור:

"... במשך השנים נקבעו חריגים לאותה הלכה [הלכת אי ההתערבות בממצאי הערכאה הדיונית]. ראשית, נקבע כי יש מקום לביקורת של ערכאת הערעור על ממצאים שבעובדה, כאשר אלו מתבססים על שיקולים שבהגיון או סבירותה של העדות ביחס למכלול הראיות שנית, מסקנות שהסיקה הערכאה הדיונית מן העובדות שהוכחו – להבדיל מקביעת העובדות עצמן – חשופות אף הן לביקורתה של ערכאת הערעור (ע"פ 50/59 פרדלמן נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד יג 802 (1959); ע"א 31/61 לוינ' פלברבוים, פ"ד טו 1816 (1961), 1819; ע"א 43/83 עזבון כהן נ' לינברג, פ"ד לח (3) 488 (1984), 493; ע"פ 2439/93 זריאן נ' מדינת ישראל, פ"ד מח (5) 265 (1994))...."

הנה כי כן, בקביעת העובדות עצמן אין בית המשפט שלערעור נוטה להתערב; נטייתו להתערב במסקנות ההגיוניות העולות מן העובדות רבה יותר. והנה, בחינת טענות המערערים מקרוב מעלה כי רובן המכריע עוסק דווקא בטענות המועלות כנגד עובדות הבסיס, מהן הסיק בית המשפט את מסקנותיו. תחת "הכותרת" שלעניין מסקנות מראיות נסיבתיות אין יתרון לערכאה המבררת, מבקש למעשה רבינוביץ התערבות בעובדות. שוב ושוב מבקש רבינוביץ כי נקבל גרסאות שנדחו על ידי בית המשפט המחוזי, לאחר שנמצא כי מדובר בגרסאות בלתי אמינות. עניין זה עובר כחוט השני בטענותיו.

העסקאות המדומות

7. כפי שצוין לעיל, ההליך שלפנינו נוגע לשלוש עסקאות שנעשו כביכול לגבי קרקעות השייכות לפטריארכיה. העסקה המדומה הראשונה היא לגבי קרקעות בשכונות רחביה וטלביה בירושלים; העסקה המדומה השנייה נוגעת לקרקעות בבית שמש; והעסקה המדומה השלישית נוגעת לקרקעות כמתחם הרכבת בירושלים. עתה נרחיב לגבי העסקאות השונות.

קרקעות ירושלים

8. מדובר בשטח של כ-520 דונם, באזור רחביה וטלביה, אשר הוחכר כאמור, באמצע המאה הקודמת על ידי הפטריארכיה לקק"ל לתקופה של 99 שנים, עם אופציה להארכה בתנאים שעל הצדדים היה לסכמם עם תום תקופת החכירה. קק"ל העבירה את

זכויות החכירה בקרקעות למינהל מקרקעי ישראל, אשר החכיר אותם מצידו בחכירת משנה לצדדים שלישיים. על הקרקעות נבנו בתים ובהם דירות מגורים רבות. במרוצת הזמן, התגלה כי מנהל מקרקעי ישראל טעה והחכיר את הקרקעות בחכירת משנה לתקופות העולות על תקופת החכירה המקורית. המדינה וקק"ל ביקשו להסדיר את תנאי החכירה לעתיד לטווח ארוך. היה חשש לגבי קשיים שעלולים להיווצר בבוא העת לחידוש החכירה, וזאת בשל לחצים פוליטיים שהופעלו על מי שהיה אז הפטריארך, הפטריארך דיאודורוס קריבליס, מצד גורמים פרו פלסטיניים. הפטריארך היה אז קשיש וחולני והוא נפטר עוד לפני תחילת ההליכים בתיק זה. בית המשפט המחוזי קבע כי עובדה זו עמדה לנגד עיניהם של המערערים שעה שתכננו את העסקאות האמורות ועל כן עוד נעמוד בהמשך.

9. בתחילת שנת 2000, פנה עו"ד יעקב ויינרוט (אליו נתייחס בהמשך הדברים כאל עו"ד ויינרוט להבדילו מעו"ד אבי ויינרוט, אחיו, שיוזכר בשמו המלא) לשרי האוצר והתשתיות דאז. עו"ד ויינרוט מסר לשרים כי ללקוח שהוא מייצג (כשכוונתו לרבינוביץ), יש קשרים עם הפטריארכיה וכי ללקוח יש אפשרות להביא לפתרון בעיית הקרקעות בירושלים. ההצעה הייתה שבתמורה לתשלום אחד שישולם מראש, תחכיר הפטריארכיה את הקרקעות לתאגיד זר אשר בשליטת הלקוח, לפרק זמן של 999 שנים. תאגיד זה והלקוח יפעלו כנאמנים של חברת הימנותא בע"מ (להלן: הימנותא), שהיא חברת בת של קק"ל. התאגיד הזר, אשר הוקם במיוחד לצורך העסקה על ידי עו"ד ויינרוט ונשלט על ידי רבינוביץ, נועד להתגבר על הרגישות הפוליטית הכרוכה בביצוע עסקת הנדל"ן במישרין עם רשויות המדינה, ותוך מטרה לטשטש את הזיקה אל רשויות המדינה ואל קק"ל. אכן, מלכתחילה נטען כי עסקינן בעסקה יוצאת דופן: העסקה אופיינה בצורך לשמור על חשאיית רבה ובדרכי תשלום בלתי מקובלות – תשלום במזומנים וללא קבלות. אחרי שהמדינה הסכימה לעסקה, על פי החלטה שהתקבלה בדרגים גבוהים, הלוותה המדינה לקק"ל 20 מיליון דולר, אשר הועברו להימנותא לשם ביצוע העסקה. ביום 29.3.2000, נחתם הסכם נאמנות בין הימנותא לבין רבינוביץ והתאגיד הזר שבשליטתו (ת/49). הוסכם כי הימנותא תשלם 20 מיליון דולר בתמורה להמצאת ייפוי כוח החתום על ידי הפטריארך, לשם ביצוע ההחכרה האמורה, ובכפוף לקבלת כל הסמכויות נשוא ייפוי הכוח. מאחר שרבינוביץ טען כי הפטריארך דורש שהתשלום יתבצע במזומן, סכום של 20 מיליון דולר, הועבר בהעברה בנקאית לחשבונו של עו"ד ויינרוט, אשר טיפל בעסקה ופעל כנאמן לעניין העברת הכספים. עו"ד ויינרוט סירב לשאת סכום כה גדול במזומן, כדי למוסרו לפטריארך במעמד החתימה הצפוי,

ועל כן הוסכם כי התשלום לפטריארך ייעשה בשיקים בנקאיים שיהיו משוכים לפקודת עו"ד ויינרוט ומוסבים על החלק. אלה, כך תוכנן, יימסרו לפטריארך על ידי עו"ד ויינרוט, לאחר שהלה יקבל את מסמכי העסקה כשהם חתומים על ידי הפטריארך. מתוך הסכום האמור, 16 מיליון דולר היו אמורים לעבור לידי הפטריארך והפטריארכיה, והשאר, 4 מיליון דולר, היו שכר טרחת עורכי דין, מתווכים ועוד.

10. ההסכם הנוגע לעסקה זו הוכן על ידי עו"ד ויינרוט. מעת לעת הוא הכניס בהסכם שינויים על פי הדרישות שהעביר אליו רבינוביץ. מקור הדרישה לשינויים האמורים, כך אמר רבינוביץ לעו"ד ויינרוט, היה בפטריארך. מול עו"ד ויינרוט לא עמד עו"ד (או גורם אחר) מטעם הפטריארך וגם השינויים הנדרשים הועברו אליו בעל פה על ידי רבינוביץ. ההסכם נערך, שינויים שונים הוכנסו, נקבע מועד לחתימת הפטריארך בתחילת חודש אפריל 2000, אך מועד זה נדחה. עו"ד ויינרוט, שהחזיק כאמור בחשבון הנאמנות סכום נכבד של 20 מיליון דולר, דרש אסמכתא בכתב במטרה לוודא שאכן בכוונתו של הפטריארך לחתום על מסמכי העסקה. מעדותו של עו"ד ויינרוט בבית המשפט קמא עלה כי כל העת דובר על תשלום בשיקים וכי דחיית החתימה הסבה לו חוסר נוחות, שכן השיקים כבר היו מוכנים במשרדו. עו"ד ויינרוט הבהיר כי אם לא יימסר לו האישור האמור, הוא יחזיר את השיקים להימנותא. בעקבות דרישתו, הועבר למשרדו בפקס המסמך ת/79 (שכונה בדיון "מסמך הרצינות"). המסמך לא היה כתוב על גבי נייר פירמה של הפטריארכיה וגם החתימה שעליו, הייתה חתימה בלתי מזוהה. מכתב זה התיימר להיות אישור מטעם הפטריארכיה על כך שהמועד הסופי לחתימה יהיה יום ה-13.4.2000, וייעשה אף מאמץ להקדימו. ביום 13.4.2000, התכנסו במלון המלך דוד בירושלים מי שהיו אמורים לנכוח במעמד החתימה: שני המערערים; עו"ד אבי ויינרוט (עו"ד ויינרוט שהה באותה העת בחו"ל); עו"ד הללי מטעם קק"ל. קק"ל דרשה כי במעמד החתימה יהיו גם רופא שיבדוק את כשירותו של הפטריארך לחתום על המסמכים וגם נוטריון אשר יאמת את חתימותיו. על כן, בין הקרואים היה גם ד"ר ברונו אוסטפלד (להלן: ד"ר אוסטפלד או הרופא), רופא המשפחה של בני משפחת ויינרוט, אשר אמור היה לבדוק את כשירות הפטריארך להתקשר בעסקה. הנוטריון שנבחר למשימה היה עו"ד אברהם פרי. תפקידו של עו"ד פרי היה לאשר כנוטריון את חתימת הפטריארך והוא המתין במשרדו הנמצא בסמוך למלון המלך דוד, עד אשר ייקרא להצטרף אל האחרים. החבורה היתה אמורה לבוא אל הפטריארך בפטריארכיה הנמצאת בעיר העתיקה. לא נאריך בפרטי האירוע. במהלך ההמתנה, התקשר לרבינוביץ מאן דהוא, שלטענת רבינוביץ הוא כומר, ומסר לו כי לא ניתן יהיה לבצע את החתימה

באותו היום. לפיכך, מועד החתימה נדחה כביכול בשם הפטריארך ליום המחרת, ה-14.4.2000, שהיה יום ו' בשבוע, בשעה 16:00. המועד הנדחה לא היה נוח לחלק מן המעורבים, בעיקר עקב כניסת השבת הסמוכה לשעה שנקבעה. עו"ד אבי ויינרוט הביע מחאה, ואולם, נמסר בשם הפטריארך (כביכול) כי לא ניתן לשנות את המועד. הדובר מן הצד השני, שזהותו אינה ידועה עד היום, הבהיר כי "הפטריארך הוא הפטריארך" והוא הקובע.

11. ביום 14.4.2000, המועד שנועד לחתימת המסמכים, הגיעו רבים לפטריארכיה. הגיעו שני המערערים וזיסמן, שהיה אף הוא כאמור מעורב בעסקה והיה מקורב לפטריארך. כמו כן, הגיעו עו"ד ויינרוט, ששב בינתיים מחו"ל; אחיו, עו"ד אבי ויינרוט; הנוטריון, עו"ד פרי, והרופא, ד"ר אוסטפלד. כנציג קק"ל, התייצב מר תנורי שאיננו עו"ד, במקומו של עו"ד הללי, שלא יכול היה להגיע במועד זה. האנשים הנזכרים נסעו בשתי מוניות לשער יפו. אל הפטריארכיה הגיעו בשתי קבוצות, כדי לא לעורר חשד. בדרך נתקל רבינוביץ במטרופוליטן טימותי, שהיה יד ימינו של הפטריארך. רבינוביץ אמר לו כי הם בדרכם לבקר את הפטריארך, לקראת החגים. דברים דומים אמר לו גם זיסמן. המטרופוליטן לא קישר בין זיסמן לבין רבינוביץ, והוא המשיך בדרכו. זיסמן הסדיר את כניסת הקבוצות לפטריארכיה.

12. ביקור זה אצל הפטריארך ביום ה-14.4.2000, כונה בבית המשפט קמא "מעמד החתימה". ואולם, למעשה, חתימה של הפטריארך כלל לא הייתה באותו מעמד. החתימות המתנוססות על המסמכים שהיו אמורים להיחתם באותו מועד – אינן חתימותיו של הפטריארך ועל כך אין עוד מחלוקת. כאמור, בערכאה הראשונה הייתה מחלוקת בעניין זה, והובאו עדים מומחים במסגרת פרשיית התביעה. בית המשפט הניח, באין ראיה לסתור, וזאת גם הנחתנו שלנו, כי החתימות המתנוססות על המסמכים, המתיימרות להיות חתימות הפטריארך, אינן חתימות שנעשו על ידי המערערים, אשר מעולם לא נדרשו למסור דוגמאות של כתב ידם לבדיקה גרפולוגית. אין אנו יודעים מי היה זה שהתיימר לחתום את מה שהיא כביכול חתימת הפטריארך ואף לא מתי עשה כן. כאמור, בחקירתו במשטרה, טען רבינוביץ כי הפטריארך חתם על המסמכים בנוכחותו, בנוכחות הנוטריון עו"ד פרי ובנוכחות ד"ר אוסטפלד. זו הייתה הגרסה שהוצגה עוד קודם לכן בהליך אזרחי שהגישה הפטריארכיה. גרסה זו של רבינוביץ "החזיקה מעמד" עד תום פרשת התביעה. ואולם, במסגרת פרשת ההגנה ובעקבות עדות שניתנה על ידי עו"ד פרי בשלהי פרשת התביעה וחוות הדעת

הגרפולוגיות שהוגשו, העלה רבינוביץ טענה חדשה שהיא טענתו גם היום. על פי הגרסה החדשה, רבינוביץ קיבל מידי זיסמן את מסמכי העסקה בפטריארכיה, כשהם כבר חתומים בשלוש חותמות: חותמת הפטריארכיה, חותמת אישית של הפטריארך וכן חתימה של הפטריארך בכתב ידו. על פי הגרסה החדשה, רבינוביץ מסר את המסמכים החתומים לעו"ד פרי, אשר הביע מצידו השתוממות על כך שהמסמכים כבר חתומים. ואולם, כך המשיך רבינוביץ וטען, עו"ד פרי ניהל שיחה עם הפטריארך ווידא כי החתימה שעל גבי המסמכים היא אכן חתימתו. אף שרבינוביץ הודה בעדותו (בניגוד לגרסאותיו הקודמות) כי לא נכח בעת שהפטריארך חתם על המסמכים, טענתו בפרשת ההגנה ובפנינו היא כי מי שחתם, תהא זהותו אשר תהא, חתם בהרשאתו של הפטריארך, ועל כן אין המדובר בזיוף וגם לא בקבלת דבר במרמה. מדובר, לטענתו בעסקה אמיתית לגביה היו לו שיחות רבות והסכמות עם הפטריארך. רבינוביץ סבור כי ככל הנראה, הפטריארך שריין לעצמו מראש "פתח מילוט" אשר יאפשר לו להתכחש לעסקה אם קיומה של העסקה ידלוף לעיתונות, כפי שאכן קרה בפועל. לדברי רבינוביץ, אין הבדל של ממש בין חתימה בנוכחות הנוטריון לבין אישור החתימה בדיעבד בפני הנוטריון על ידי הפטריארך. אם הנוטריון היה מוכן להסתפק באישור החתימה בדיעבד, מה ניתן לצפות מרבינוביץ עצמו?

13. נחזור לרצף האירועים ואל אותה פגישה שהתקיימה ביום ו' ה-14.4.2000, המכונה מעמד החתימה. על פי קביעותיו של בית המשפט המחוזי, רבינוביץ היה זה ששלט בשאלה מי יראה את הפטריארך ומתי. יום ו' בשבוע היה אחד הימים בהם עבר הפטריארך דיאליזה, ובדרך כלל, נוכח מצבו הפיזי של הפטריארך לאחר טיפולי הדיאליזה, לא נקבעו ביום זה פגישות. כשכל המתכנסים הגיעו לבית הפטריארך, ביקש רבינוביץ מעורכי הדין יעקב ואבי ויינרוט וממר תנורי, להמתין בחדר ההסבה. הוא הסביר כי נוכח מצבו של הפטריארך אי אפשר שכולם יחד יעלו לחדר המגורים של הפטריארך. בין הגרסאות שעלו בבית המשפט קמא, עלו סתירות בעניין השאלה כמה פעמים ביקרו המעורבים או חלקם בחדרו של הפטריארך, אשר היה מצוי בקומה גבוהה יותר. לפרטים אין חשיבות רבה, אלא חשובה התמונה הכוללת: תחילה, הציג רבינוביץ לנוכחים את מסמכי העסקאות כשיש עליהם כבר שתי חותמות, אך עדיין לא הייתה חתימת הפטריארך. מורגנשטרן רשם במקום המתאים, בנוכחות האחרים, את תמורת העסקה – 16 מיליון דולר ואת תאריך ביצועה. אחר כך, עלו לחדרו של הפטריארך רבינוביץ עצמו עם ד"ר אוסטפלד, ובהמשך עלה גם עו"ד פרי. הפטריארך היה במיטתו. אחר כך, מבלי להיכנס לפרטי הדברים, ירדו השלושה, והפעם היו בידיהם מסמכים

עליהם שתי החותמות וגם חתימה הנחזית להיות חתימתו של הפטריארך. ד"ר אוסטפלד אישר כי הפטריארך כשיר לביצוע עסקת המקרקעין. עו"ד פרי הודיע באופן חגיגי כי המסמכים נחתמו (כביכול) בנוכחותו ואז מסר רבינוביץ לעו"ד ויינרוט את מסמכי העסקה, שכביכול נחתמו זמן קצר קודם לכן, כשהם חתומים בחותמות הפטריארכיה ובחותמו האישי של הפטריארך. על המסמכים התנוססו החתימות לגביהן אישר עו"ד פרי בפני עו"ד ויינרוט כי זוהי חתימה של הפטריארך וכי הפטריארך חתם על המסמכים בפניו. בשלב זה, עלה גם עו"ד ויינרוט אל הפטריארך, הוא הודה לו באנגלית על העסקה ללא פירוט אודות תוכנה, והפטריארך מצידו אמר (באנגלית) "כן, כן תבוא שוב". עו"ד ויינרוט מסר לרבינוביץ את השיקים בסכום של 16 מיליון דולר. השיקים היו בשתי מעטפות (בהתאם לבקשתו של רבינוביץ מעו"ד אבי ויינרוט במלון המלך דוד, יום קודם לכן). במעטפה האחת, היו שבעה שיקים על-סך מיליון דולר כל אחד. במעטפה השנייה, היו שישה שיקים על-סך מיליון וחצי דולר כל אחד. על פי תוכנית העסקה, רבינוביץ אמור היה למסור את השיקים לפטריארך לאחר ה"חתימה". עו"ד ויינרוט מצידו היה משוכנע בשעתו שכך אכן נעשה באותו מעמד, אך בעדותו הסביר עו"ד ויינרוט כי סבר שמה שאמור היה לקרות אכן קרה, ואין הוא יכול לאשר כי השיקים אכן נמסרו לפטריארך.

14. הוכח במשפט כי שלושה-עשר השיקים שנמסרו לרבינוביץ, כאמור בשתי מעטפות, ביום ו' ה-14.4.2000, היו ביום א' ה-16.4.2000, חלקם בידי זיסמן וחלקם בידי רבינוביץ. עוד הוכח שזיסמן פדה שיקים על-סך שבעה מיליון דולר, כאשר חלק מן הסכום הוא פדה במזומן וחלק הועבר לחשבונו של זיסמן בבנק בשוויצריה. מתוך הסכום שהועבר לשוויצריה, כשניים וחצי מיליון דולר, הועברו לחשבון בנק ברומניה, שם שהה זיסמן לאחר שנמלט מישראל, עם התפוצצות הפרשה. כ-450 אלף דולר הועברו משוויצריה לחשבון בנק בפיליפינים (ארץ אזרחותה של רעייתו של זיסמן). סכום של 3,100,000 דולר, הוקפא בחשבון הבנק בעקבות בקשה של המדינה. כאמור, זיסמן לא היה נאשם בכתב האישום שלפניו, לאחר שבקשה שהופנתה לרומניה להסגרתו – נדחתה. ואולם, על פי ממצאיו של בית המשפט המחוזי הוא והמעוררים היו שותפים לעבירה. לכך עוד נשוב.

15. אם כך, בידי רבינוביץ היו – ועל כך אין מחלוקת – שישה שיקים בסך מיליון וחצי דולר כל אחד, בסכום כולל של תשעה מיליון דולר. לטענת רבינוביץ, הפטריארך שלח אליו את ששת השיקים ביום א' עם שני כמרים, כדי שיפרוט אותם למזומן.

בהמשך עוד נעמוד ביתר פירוט על גרסתו של רבינוביץ בעניין "מסלול הכסף". בשלב זה די לציין באופן כללי כי בית המשפט דחה את טענותיו של רבינוביץ. בית המשפט לא קיבל כי השיקים הובאו בידי שני כמרים, וגם לא שתמורת השיקים הועברה במזומן לפטריארך.

16. בהמשך הדברים, ועל סמך יפוי הכוח שנמסר לעו"ד ויינרוט מאת רבינוביץ במועד החתימה, יפוי כוח שנחתם כביכול על ידי הפטריארך בפני נוטריון, רשם עו"ד ויינרוט בלשכת רישום המקרקעין הערת אזהרה לטובת הימנותא על קרקעות ירושלים. ואולם, העסקה המדומה בקרקעות ירושלים דלפה לתקשורת. למעשה, עוד לפני מעמד החתימה היה עיתונאי שהתעניין בנושא. בעקבות הפרסום שנעשה בתקשורת, הגישה הפטריארכיה תביעה אזרחית ובמסגרתה ביקשה צו מניעה זמני האוסר על עשיית דיספוזיציה בקרקעות. טענת הפטריארכיה הייתה כי מדובר במסמכים מזויפים, וכי לא נעשתה כל עסקה לגבי קרקעות ירושלים. במסגרת תביעה זו, הוגשו תצהירים החתומים על ידי ד"ר אוסטפלד, עו"ד פרי ומסמך חתום על ידי עו"ד ויינרוט [ת/80, ת/80א, ת/80 ב בהתאמה]. בתצהירים אלה נטען כי הפטריארך חתם על המסמכים בנוכחות הנוטריון עו"ד פרי, ד"ר אוסטפלד ומר רבינוביץ וכי החתימה הייתה לאחר שעו"ד פרי הסביר לפטריארך על מה הוא חותם. רבינוביץ, שהוא תושב זר, היה בחו"ל בעת הגשת התצהירים, אך הוא הגיע ארצה לאחר שעו"ד ויינרוט קרא לו לבוא. בנוסף להגשת התביעה האזרחית, שהבנו כי עודנה תלויה ועומדת, הגישה הפטריארכיה תלונה למשטרה. בעקבות התלונה והחקירה שנוהלה לשם בירורה, הוגש כתב האישום נשוא הערעורים שבפנינו.

קרקעות בית שמש

17. כאמור, ביום ה-14.4.2000, באותה הזדמנות בה חתם הפטריארך, כביכול, על מסמכים הנוגעים לעסקה בקרקעות ירושלים, הוא "חתם" גם על מסמכים הנוגעים לקרקעות בית שמש. המדינה או קק"ל אינם צד ל"עסקה" זו. מדובר בשטח של כ-19,000 דונם המכונה גם בשם "קרקעות אל-בורג", באזור בית שמש. 13,000 דונם הם בבעלות הפטריארכיה, ולגבי יתרת השטח ישנה מחלוקת בין הפטריארכיה לבין המדינה. בשנת 1954, החכירה הפטריארכיה למדינה את קרקעותיה לתקופה של 99 שנים. המעמד התכנוני של הקרקעות אינו מאפשר, לעת הזו, בנייה למגורים. בשנת 1995, כרתו רבינוביץ ומורגנשטרן הסכם עם הפטריארכיה בעניין קרקעות בית שמש.

ההסכם הקנה לשניים הרשאה מטעם הפטריארכיה לנהל משא ומתן עם המדינה לגבי מעמד 6,000 הדונם, שהבעלות לגביהם הייתה כאמור שנויה במחלוקת, במטרה לקדם תוכניות לבניית לפחות 5,000 יחידות דיור, על שטח שלא יפחת מ-1000 דונם. רבינוביץ הוסמך לחתום על הארכת החכירה בקרקע, אשר הבעלות לגביה אינה שנויה במחלוקת (13,000 הדונם הנותרים), לתקופה של 99 שנים נוספות. במסגרת ההסכם משנת 1995, במעמד חתימת ההסכם, שילמו רבינוביץ ומורגנשטרן סכום של שלושה מיליון דולר והתחייבו לשלם לפטריארכיה בהמשך, סכום כולל של שישה מיליון דולר ולמסור לה 16% מן היחידות שייבנו על הקרקע האמורה, אשר שוויין הוערך בעשרות רבות אם לא מאות מיליוני דולרים. תנאי יסודי בעניין העסקה בקרקעות בית שמש, היה כי השניים ישלימו תוך חמש שנים הליך של שינוי ייעוד הקרקע וקבלת היתר בנייה. בהסכם האמור הייתה אופציה להארכת התקופה פעם אחת בשלוש שנים נוספות, בתנאים שונים, לרבות תשלום במזומן של חצי מיליון דולר, שיעשה לטובת הפטריארכיה. כמה שנים לאחר מכן ועוד לפני האירועים נשוא כתב האישום, בשנת 1999, נערך תיקון ראשון להסכם ולפיו, לאחר תום תקופת החכירה של הקרקעות אשר בבעלות הפטריארכיה תחודש החכרת הקרקע מאליה לכמה תקופות נוספות. תמורת תיקון זה התחייבו רבינוביץ ומורגנשטרן, לשלם לפטריארכיה חצי מיליון דולר.

18. וכאן מתקרבים אנו לעניין נשוא האישום הנוגע לקרקעות בית שמש. בשנת 1999, לאחר שלא הייתה התקדמות בהליכי התכנון והוצאת היתר הבנייה לגבי קרקעות בית שמש, ניסו שני המערערים להביא לשיתופה של המדינה בהתקשרות החוזית עם הפטריארכיה, אך רשויות המדינה סירבו ליטול בכך חלק. על כן, נדרשו השניים לפעול להארכת תקופת ההסכם, כדי שלא לאבד את זכויותיהם בקרקע, כמו גם את הכספים שהשקיעו כבר בסך למעלה משלושה מיליון דולר. השניים יכלו אמנם להאריך את ההסכם בשלוש שנים נוספות, אך לשם כך, צריכים היו לשלם חצי מיליון דולר. הוכן אפוא תיקון שני להסכם בית שמש. במסגרת תיקון זה (שגם לגביו נטען תחילה כי הפטריארכיה חתם עליו בביתו ב"מעמד החתימה" ב-14.4.2000), התמורה שעל פי ההסכם המקורי הייתה אמורה להיות מועברת לפטריארכיה על דרך של הקצאת 800 יחידות דיור, הומרה בתשלום כספי בסך 16 מיליון דולר. ביום ה-14.4.2000, נמסר לרבינוביץ לא רק ההסכם המתוקן, חתום (כביכול) בידי הפטריארכיה, אלא גם ייפוי כוח בלתי חוזר המאפשר לכאורה ביצוע כל פעולה בקרקע (ת/34). על פי ההסכם המקורי, ייפוי הכוח אמור היה להימסר לעורכי דינם של המערערים, רק לאחר מתן אישורי הבנייה.

19. הנה כי כן, המסמכים שכביכול נחתמו על ידי הפטריארך בעניין קרקעות בית שמש, ב-14.4.2000, מקנים לשני המערערים הטבות חד צדדיות. נכון הוא, כפי שנטען לפנינו, כי למערערים הייתה אופציה להארכת ההסכם בשלוש שנים גם במסגרת ההסכם המקורי. ואולם, עבור אופציה זו הם היו צריכים לשלם סכום כסף בלתי מבוטל ולא היה כל ביטחון כי הקרקעות אכן יופשרו לבנייה בסופו של דבר. כתוצאה מכך, הכסף שכבר שולם על ידם עלול היה לרדת לטמיון. המסמכים שנחתמו כביכול ב-14.4.2000, לגבי העסקה בקרקעות בית שמש, מעידים לכאורה מי יכול היה להרוויח מהחתימות שאינן חתימותיו של הפטריארך, דבר שיש בו כדי לאצול, כפי שקבע בצדק בית המשפט המחוזי, גם על העסקאות בעניין קרקעות ירושלים. בבית המשפט קמא טען רבינוביץ כי עוד בסוף ינואר 2000, שילם לפטריארך מיליון דולר במזומן, על חשבון 16 מיליון הדולר. את הסכום, טען רבינוביץ, מסר בשער הפטריארכיה לכוומר שנשלח על ידי הפטריארך. ואולם, בית המשפט לא קיבל את גרסתו בעניין זה. בית המשפט המחוזי קבע כי גרסת המערערים בעניין עסקה זו, אינה מתקבלת על הדעת וכי העסקה לא קיבלה את הסכמת הפטריארכיה.

קרקעות מתחם הרכבת

20. בנוסף למסמכים הנוגעים לקרקעות ירושלים ולקרקעות בית שמש, חתם כביכול הפטריארך ב-14.4.2000, גם על ייפוי כוח נוטריוני בלתי חוזר, המבטיח לרבינוביץ זכויות בשטח של כחמישה דונם במתחם הרכבת. שטח זה לא נכלל מלכתחילה בהסכמי החכירה שנעשו בשנות ה-50, בין קק"ל לבין הפטריארכיה. רבינוביץ ביקש לקבל לעצמו זכויות בקרקעות אלה למטרות רווח. לטענת רבינוביץ, אף שנחתם ייפוי כוח ב-14.4.2000, העסקה בקרקעות מתחם הרכבת לא "הבשילה" ולייפוי הכוח לא נותרה משמעות משפטית כלשהי. גם בעניין קרקעות מתחם הרכבת, הנהנים מן המסמכים שנחתמו כביכול הם המערערים שלפנינו, ולמעשה, כלשון בית המשפט המחוזי, מדובר בעסקה שהיא "מתנה משמיים ממש". בנוסף, לא הייתה בעסקה הגבלה על העברת הזכויות לצד ג', לרבות לגבי יהודים. בית המשפט המחוזי תהה כיצד ייתכן שהפטריארכיה אשר סירבה בתוקף, כפי שנטען בפנינו להתקשר בעסקה בעניין קרקעות ירושלים עם גורמים המזוהים כיהודים, לא הטילה מגבלות כלשהן בעניין העברת קרקעות הרכבת לידי צד שלישי כלשהו. מכך, למד, ובצדק "כי

עסקת הרכבת לא קיבלה את הסכמת הפטריארכיה". אכן, גם עסקה זו שהייתה עסקה מדומה יכולה להוות אינדיקציה לשאלה מי היה הנהנה מעסקת קרקעות ירושלים.

21. הנה כי כן, ביום 14.4.2000, בבית הפטריארך שבירושלים, קיבל לידו רבינוביץ שורה ארוכה של מסמכים החתומים כביכול על ידי הפטריארך. בעסקה הראשונה, בעניין קרקעות ירושלים, לאחר חתימת הפטריארך כביכול, נמסרו לרבינוביץ (ולזיסמן) סכומי כסף נכבדים, שבאו מכספי המדינה. בעסקאות בעניין קרקעות בית שמש וקרקעות מתחם הרכבת, הקנו המסמכים, החתומים אף הם כביכול על ידי הפטריארך, זכויות שלא היו בידי המערערים קודם לכן.

כתב האישום מול המתווה החלופי של רבינוביץ – ממצאי בית המשפט המחוזי, הטענות נגדם וההכרעה

22. התיזה שהעלתה המדינה בכתב האישום הייתה כי בסמוך ל-14.4.2000, זייפו המערערים וזיסמן, או מי מטעמם, שורה של מסמכים הנוגעים לשלוש העסקאות הנזכרות וכי במעמד המפגש עם הפטריארך או קודם לכן, הוסיפו רבינוביץ וזיסמן, או מי מטעמם, וזייפו את חתימת הפטריארך בכתב יד על כל מסמכי העסקאות. המדינה ייחסה אפוא למערובים זיוף של מסמכי העסקאות, קבלת דבר במרמה בעקבות אותו זיוף וניסיון לקבל דבר במרמה. כזכור, רבינוביץ טען במשטרה כי הוא, ד"ר אוסטפלד והנוטריון עו"ד פרי, נכחו ב"מעמד החתימה". טענה זוהי עלתה תחילה בתביעה האזרחית. והנה, כפי שכבר ציינו לעיל, בהגיע המועד לעדותו של רבינוביץ ולאחר שכבר נשמעו כל עדי התביעה, והוכח באמצעות מומחים כי החתימות המתיימרות להיות חתימת הפטריארך אינן חתימותיו, הודה רבינוביץ כי גרסה זו אינה נכונה. הוא טען כי הגרסה שמסר במשטרה נמסרה על ידו כדי להתאים את דבריו לתצהירים שנמסרו בהעדרו (שכן שהה מחוץ לארץ באותם ימים), במסגרת התביעה האזרחית שהוגשה על ידי הפטריארכיה. כאמור, רבינוביץ מסר גרסה חדשה (שתכונה להלן – הגרסה החדשה או התרחיש האלטרנטיבי). על פי הגרסה החדשה, אף שאין המדובר בחתימת הפטריארך, ואף שרבינוביץ ועו"ד פרי לא נכחו בעת החתימה, מה שקרה למעשה הוא, שהפטריארך סיכם עם רבינוביץ את דבר העסקה, הורה למאן שהוא לחתום במקומו בהרשאתו והוא אישר בדיעבד את חתימתו בפני עו"ד פרי. לפי גרסה חדשה זו, כעבור זמן, משדלף דבר העסקה לרבים, התכחש הפטריארך לחתימה שנעשתה בהרשאתו. ואולם, בית המשפט המחוזי דחה גם את התרחיש האלטרנטיבי

האמור. עיקרו של הערעור שלפנינו, נסב למעשה על דחיית התרחיש האלטרנטיבי, כשהמערערים טוענים כי יש לקבל תרחיש זה, ולו מחמת הספק. המערערים מוסיפים וטוענים כי בית המשפט שגה בקביעתו לפיה ראיות נסיבתיות מצביעות על כך שהתרחיש אותו תיארה המאשימה בכתב האישום, הוא התרחיש הנכון ואין בלתו. בית המשפט הגיע תחילה לכלל מסקנה, על יסוד דברי המומחים, כי ניתן לקבוע מעבר לכל ספק סביר שהחתימה בכתב יד שמצויה על גבי המסמכים השנויים במחלוקת, איננה חתימתו של הפטריארך. עוד קבע כי במסמכי התיקון השני להסכם בנוגע לקרקעות בית שמש, נעשה שימוש בטכניקת פוטומונטאז' באמצעות החותמות המקוריות, שנלקחו מתוך ייפוי הכוח הנוגע לעסקה בעניין קרקעות הרכבת וייפוי הכוח בעניין קרקעות ירושלים. עם זאת, בית המשפט המחוזי ציין כי בממצאים ובמסקנות אלה אין עדיין כדי לקשור את שני הנאשמים שבפניו (המערערים לפנינו) או מי מהם למעשי הזיוף. בית המשפט העיר עוד בטרם בחינת הראיות כי בהתחשב בכך שבעסקאות בעניין קרקעות בית שמש וקרקעות הרכבת, המערערים הם הנהנים היחידים, מתעצם החשד כלפיהם; שהרי קשה להניח כי מאן דהוא יזייף מסמכים לטובתם, שלא בידיעתם או על דעתם.

23. מכאן עבר בית המשפט המחוזי לבחינת הראיות. בית המשפט ניתח את האירועים אשר אירעו לפני יום 14.4.2000, את האירועים שאירעו ביום 14.4.2000 ואת האירועים שאירעו לאחר מועד זה. בית המשפט קבע שלל עובדות שהוליכו אותו למסקנה כי יש לדחות את התרחיש האלטרנטיבי שהציע רבינוביץ בעדותו בפניו. אין צורך להידרש לכל העובדות שקבע בית המשפט או להשגות שהעלו המערערים לגביהן, ודי במספר מצומצם יחסית של קביעות עובדתיות המוליכות למסקנה כי אין אמת בתרחיש האלטרנטיבי, ואף לא מתעורר ספק סביר שמא התרחיש האלטרנטיבי הוא התרחיש הנכון שאירע. ראוי לשים את הדגש על העניינים הבאים, שעל חלק מהם נתעכב להלן בהרחבה: הוכח בוודאות ואין עוד מחלוקת על כך שהפטריארך עצמו לא חתם על המסמכים וכי על מסמכי התיקון השני להסכם הנוגע לעסקת בית שמש מתנוסס פוטומונטאז'; הוכח בוודאות שהנהנים משתיים מן העסקאות שנחתמו, כביכול באותו מעמד – עסקת בית שמש ועסקת הרכבת – הם המערערים; בנוסף, בית המשפט קבע כממצא, על יסוד עדותו של עו"ד אבי ויינרוט, כי השיקים הושמו מלכתחילה בשתי מעטפות נפרדות על פי דרישת רבינוביץ. דרישה זו הועלתה במעמד ההמתנה במלון המלך דוד. בחלוקת השיקים לשתי מעטפות אין היגיון אם אכן כל השיקים נועדו לפטריארך. רבינוביץ לא נתן בעדותו הסבר לדרישה לחלוקת השיקים לשתי

מעטפות, אלא הכחיש אותה, אך בית המשפט העדיף את עדותו של עו"ד אבי ויינרוט. עו"ד אבי ויינרוט זכר היטב את הסיטואציה מפני שביקש פעמיים מעטפות בלובי המלון, למרות שלא היה אורח שם, מה שגרם לו למבוכה. גם עו"ד יעקב ויינרוט העיד כי מסר את הכסף בשתי מעטפות. והנה, ביום 16.4.2000, השיקים על-סך 16 מיליון דולר היו בידי רבינוביץ ובידי זיסמן: הסכום שהונח במעטפה אחת הגיע לידי זיסמן והסכום שהונח במעטפה השנייה הגיע לידי רבינוביץ. בית המשפט דחה את טענתו של רבינוביץ לפיה תמורת השיקים שהיו בידי הועברה לפטריארך, בחלקה במזוודה שבה היה כסף במזומן, ובחלקה נמסרה התמורה לכמרים עלומים בידי חלפן כספים עבור הפטריארך. אלה הם העניינים העיקריים שהביאו לדחיית התרחיש האלטרנטיבי. לכך יש להוסיף עניינים אחרים – דחיית הפגישה ב-13.4.2000 וקיום הפגישה במועד שקוימה: סמוך לכניסת השבת, כשכל הנוכחים במעמד החתימה על העסקה ממהרים, ביום בו היה הפטריארך בדיאליזה ומצבו היה קשה ובוודאי מנע ממנו להשיב בבהירות לדבריו של עו"ד ויינרוט. בית המשפט קבע כי יש לדחות את גרסת רבינוביץ כאילו מלכתחילה הייתה הזמנה של הפטריארך להגיע אליו ב-13.4.2000, וברגע האחרון דחה הפטריארך את הפגישה. המועד ש"נבחר" מתיישב יותר עם המטרה שיוחסה לו – לנסות ולתפוס שעת כושר להשלמת העסקה. אכן, העיתוי החריג – בסמוך לכניסת השבת ולאחר טיפול הדיאליזה, כשהוכח שהפטריארך לא נהג לקיים פגישות לאחר טיפול כזה – מצביע על בחירת שעת כושר מתאימה. עוד שם בית המשפט את הדגש על שליטתו של רבינוביץ בשאלה מי יעלה אל הפטריארך ומתי; על העדר ייצוג משפטי לפטריארכיה בעסקה בסדר גודל כזה ובניגוד למקובל אצל הפטריארכיה; ועל העדר תיעוד לשינויים שנעשו בהסכם לבקשת רבינוביץ, כביכול לפי דרישת הפטריארך. שני עניינים אחרונים אלה מצביעים, כפי שקבע בית המשפט, על כך שלא היה משא ומתן אמיתי קודם לעסקה ועל כך שיש לדחות את הטענה כי השיקים נמסרו לפטריארך ביום 14.4.2000. בית המשפט התבסס גם על כך שהתקיימו מגעים מוקדמים, עוד לפני "מועד החתימה", עם שני חלפני הכספים גרוס וטויב, בעניין הצורך הצפוי לפרוט את השיקים, או להעביר את תמורתם לחו"ל.

24. רבינוביץ טוען כי בית המשפט הסיק מסקנות מפליגות מכך שהתרחיש האלטרנטיבי הועלה רק במועד שהועלה, בהגיע מועד עדותו של רבינוביץ. כאמור, רבינוביץ טען כי הדבר שהיה חשוב לו באמת בעת שנחקר במשטרה, היה להתאים את גרסתו לגרסה שנמסרה בהעדרו במשפט האזרחי. לטענתו, בית המשפט ביסס את ממצאיו על העדר מהימנות גרסתו של רבינוביץ לאור התנהלותו האמורה, ואולם, חוסר

מהימנות אינו יכול להוות תחליף לראיה פוזיטיבית. נוכח טענה זו ראוי להרחיב מעט את הדיבור על המקום הגיאומטרי של נושא חוסר המהימנות בענייננו: אכן, בית המשפט לא נתן כל אמון בגרסת רבינוביץ, ובאחד ההקשרים אף ציין כי "קשה לדעת את האמת ממי שבחירת גרסאותיו היא אצלו כחומר ביד היוצר, לפי צרכי המקום והשעה". לא לפלא הוא שבית המשפט התייחס לעדותו של רבינוביץ כבלתי מהימנה. מותר היה לערכאה הדיונית שלא לקבל באמונה את דברי רבינוביץ. בית המשפט איננו "חייב" לקבל גרסה של עד ושל נאשם בכלל זה, רק משום שיצאה מפיו או מפני שאין ראייה לסתור אותה. בהינתן העובדה המוכחת כי הפטריארך לא חתם בעצמו על המסמכים והעובדה שהכסף מצא דרכו אל זיסמן ואל רבינוביץ, ובשים לב לכך שהמערערים היו הנהנים היחידים מחלק מן העסקאות – אין התרחיש האלטרנטיבי יכול לעמוד. פועל יוצא מכך הוא שגרסת רבינוביץ איננה מהימנה. נרחיב עתה את הדיבור על כמה מהעניינים שמנינו לעיל. אחר כך נתייחס לטענות שונות שהעלה רבינוביץ. כפי שנראה להלן, אפילו לפי הגרסה החדשה שהועלתה על ידי רבינוביץ בבית המשפט קמא (ולא התקבלה) – ניתן לקבוע כי מתגבשת לגביו העבירה של קבלת דבר במרמה.

מסלול הכסף

25. נראה כי החשוב מבין העניינים עליהם עמד בית המשפט קמא הוא הנושא של מסלול הכסף. על נושא זה נעמוד להלן ובתוך כך יורחבו גם עניינים שכבר נזכרו לעיל ואשר יש בהם כדי לשפוך אור נוסף על הסוגיה.

26. רבינוביץ אישר את גרסתו של עו"ד ויינרוט לפיה ביום ו' הוא קיבל מידי עו"ד ויינרוט את השיקים על-סך 16 מיליון דולר (אף כי לטענתו הכסף התקבל במעטפה אחת). לדבריו, הוא מסר אותם באותו מועד לפטריארך. אין מחלוקת על כך שביום א', ה-16.4.2000, היו בידי רבינוביץ שיקים על-סך 9 מיליון דולר המורכבים מ-6 שיקים על-סך 1.5 מיליון דולר כל אחד. מאליה נשאלת השאלה כיצד "חזרו" חלק מן השיקים אל רבינוביץ? כזכור, בעניין זה מסר רבינוביץ את הגרסה הבאה: בבוקר יום א', ביום ה-16.4.2000, הגיעו אליו שני כמרים ובידיהם שיקים על-סך 9 מיליון דולר אותם ביקשו לפרוט למזומן בשליחות הפטריארך. באותו לילה אמור היה רבינוביץ לטוס חזרה לארצות הברית. רבינוביץ ערך בירורים עם החלפן גרוס והסתבר לו שיהיה קשה לפרוט את כל הסכום למזומן. על כן נסע עם הכמרים לביתו של בנו צבי, שם מסר להם מזוודה

שלו, אשר הייתה בידי בנו, ובה היו 3.5 מיליון דולר במזומן. אחר כך נסע עם הכמרים לבני ברק אל חלפן אחר, טויב שמו, וזה סייע להם לפרוט 4.5 מיליון דולר: 700,000 דולר נמסרו לכמרים במזומן בו ביום ו-3.8 מיליון דולר נמסרו להם על ידי טויב ביום 18.4.2000, חלף פתק שנתן בידיהם טויב ביום 16.4.2000. רבינוביץ המשיך ברכבו מטויב אל החלפן גרוס ומסר לטויב את השיקים בסך 4.5 מיליון דולר. באותו היום, מסר גרוס לרבינוביץ מיליון דולר במזומן ורבינוביץ מסר את המיליון הנ"ל לכומר (שלישי) אשר הגיע אליו למלון. שאר הכסף הועבר על-ידי גרוס לחשבון של רבינוביץ בשווייץ ולחשבונות נוספים בהוראתו.

27. בין הצדדים הייתה הסכמה דיונית בעניין מסלול השיקים שנמסרו לחלפן הכספים גרוס. 4.5 מיליון הדולר הנזכרים הועברו על ידו לחו"ל עבור רבינוביץ ו-6 מיליון דולר הועברו על ידו עבור זיסמן. לפי הודעותיו של גרוס, שהוגשו בהסכמה, זיסמן ורבינוביץ לא ידעו מפיו זה על מעשיו של זה. שני הסכומים הופקדו ביום 16.4.2000 בחשבון מספר 13338 באמצעות בנק בשווייץ (חשבון זה כונה "החשבון הראשון"). ביום 18.4.2000, הועברו מהחשבון הראשון 6 מיליון דולר לחשבון מספר 130428, שנפתח ב-17.4.2000 על שם זיסמן. מתוך סכום זה הועברו 2,550,000 מיליון דולר לרומניה ו-450,000 דולר לפיליפינים. היתרה, בסך של כ-3.1 מיליון דולר, נותרה בחשבון שמספרו 130428 והוקפאה בו לבקשת מדינת ישראל.

28. ביום 19.4.2000, הועברו 700,000 דולר מהחשבון הראשון לחשבון מספר 726134 בבנק UBS בשווייץ, שבו רבינוביץ מיופה כוח. ביום 4.5.2000, הועברו 2 מיליון דולר נוספים מהחשבון הראשון לחשבון אשר בבנק UBS. ביום 5.6.2000, נפתח חשבון נוסף בבנק UBS (חשבון מספר 7960186) שגם בו רבינוביץ מיופה כוח. באותו יום הועברו מחשבון מספר 726134 הנ"ל 3.5 מיליון דולר לחשבון מספר 7960186. בחשבון זה הוקפא סך של 2.7 מיליון דולר לפי בקשת מדינת ישראל.

29. בית המשפט המחוזי ציין כי מתוך מסלול הכסף המתואר ניתן ללמוד לא רק על הזיקה הישירה שבין רבינוביץ לבין כספי התמורה, אלא גם על שיתוף הפעולה ההדוק שהיה בין רבינוביץ לבין זיסמן. השניים השתמשו, כך ציין, באותה פלטפורמה להעברת הכספים לחשבונות בחו"ל. אשר לזיסמן, ציין בית המשפט, כי חרף קירבתו לפטריארך, אין הוא נמנה עם חבר מאמיני הפטריארכיה. ועוד: עובר למועד החתימה (כביכול) היו עשרות שיחות טלפון בין זיסמן לבין רבינוביץ, ולרבינוביץ לא היה הסבר מניח את

הדעת לכך. רבינוביץ קובל בערעורו על ממצא זה בעניין זיסמן. זיסמן היה יד ימינו של הפטריארך ולטענת רבינוביץ אם העביר זיסמן כסף לחו"ל, מן הסתם הוא עשה זאת עבור הפטריארך ולא עבור זיסמן עצמו, ואם הפטריארך התכחש לכך, הרי זה אך משום שדבר עשייתה של העסקה דלף לעיתונות. טענה זו אין לקבל. ראשית, וכפי שציין בית המשפט המחוזי, זיסמן ורבינוביץ השתמשו "באותה פלטפורמה" להעברת הכספים לחו"ל. האם באמת רק יד המקרה בדבר? שנית, ולא פחות חשוב מזה – לשיטת רבינוביץ, מדובר בעסקת אמת לה התכחש הפטריארך בדיעבד – אם נכונים דבריו, כל הכסף אמור היה להימצא בידי הפטריארך או הפטריארכיה. ואולם, וכפי שנראה מיד, 9 מיליון הדולר נותרו בידי רבינוביץ. עובדה זו אינה מתיישבת עם גרסתו של רבינוביץ לפי התרחיש האלטרנטיבי שהציג בדיעבד. לכך נפנה עתה.

30. לטענת רבינוביץ, הפטריארך רצה מלכתחילה לקבל את כל התמורה במזומן, אך עו"ד ויינרוט ששימש כנאמן לעסקה, לא היה מוכן לשאת עליו סכום כזה. זה היה למעשה הסברו של רבינוביץ לכך שבבוקר יום א' ה-16.4.2000, הגיעו אליו כדבריו שני הכמרים כדי לפרוט את השיקים. לשמחתו, כך העיד, הוא התבקש לפרוט "רק" 9 מיליון דולר, ולא את כל הסכום על-סך 16 מיליון דולר. בית המשפט המחוזי מציין כי לכאורה יש ביסוס לדברי רבינוביץ בדברי מורגנשטרן. זה האחרון העיד כי עוד ביום ו' אמר לו רבינוביץ שהפטריארך אמר לו שישלח אליו כמרים עם השיקים כדי לפדות אותם. כשהגיעו אליו הכמרים ובידיהם שיקים על-סך 9 מיליון דולר, התקשר רבינוביץ לגרוס, אך זה מסר כי אין לו אפשרות להשיג 9 מיליון דולר במזומן, אלא לכל היותר מיליון דולר. לכן, פנה רבינוביץ אל מורגנשטרן וזה האחרון פנה לחלפן הכספים טובי. משהסתבר שלא ניתן להשיג די מזומן, נסע רבינוביץ לדבריו לבנו צבי, יחד עם שני הכמרים, כדי לקחת מזוודה שלו שהייתה בבית בנו בירושלים ובה 3.5 מיליון דולר במזומן. רבינוביץ מסר לדבריו לכמרים את המזוודה על תכולתה. טובי מסר לכמרים 700,000 דולר במזומן ביום 16.4.2000 ועוד 3.8 מיליון דולר מסר להם טובי ביום 18.4.2000, כנגד הצגת פתק שנמסר להם ביום 16.4.2000. מכאן, שהכמרים קיבלו, לטענת רבינוביץ, 700,000 דולר מטויב במזומן, ועוד 3.8 מיליון דולר קיבלו מטויב יומיים אחר כך. מרבינוביץ קיבלו הכמרים 3.5 מיליון דולר במזומן במזוודה. כאמור, לטענת רבינוביץ, את מיליון הדולר שקיבל מגרוס ב-16.4.2000, הוא מסר לכומר שלישי בבית המלון בו התגורר אז. בדרך זו של "קיצוץ" מסביר רבינוביץ את העברת הסכומים לחשבונו שלו בחו"ל.

31. בית המשפט דחה את הטענה לפיה הועברו אל "הכמרים" 3.5 מיליון דולר במזומן, שהיו כביכול במזוודה אצל בנו של רבינוביץ, צבי. בעניין זה גרסת רבינוביץ נתמכה בעדות בנו צבי ובעדות מורגנשטרן. בדחותו את הטענה, ציין בית המשפט כי גרסה בדבר תשלום במזומן הינה תמיד קשה להפרכה. בית המשפט העיר – וקשה שלא להתרשם מההיגיון שבדבריו – כי אם היו לרבינוביץ כטענתו, 3.5 מיליון דולר אצל בנו, הוא יכול היה לשלם סכום זה לפטריארך עוד ביום ו', בתמורה לשיקים על סכום זה, וזאת בלי לשלם עמלות פריטת שיקים; זאת ועוד, מלכתחילה יכול היה רבינוביץ לבקש מהחלפנים לפרוט ביום א' רק 5.5 מיליון שכן היו בידו לדבריו 3.5 מיליון דולר במזומן. בית המשפט התייחס לקיומן של סתירות שונות בין הגרסאות שנמסרו בעניין זה: רבינוביץ טען כי הגיע אל בנו צבי עם שני הכמרים והוא פתח את המזוודה בתא המטען וקרא לאחד הכמרים לצאת מן הרכב ולראות את הכסף. לעומתו, בנו צבי ציין כי אביו הגיע לבד, והוא, צבי הוריד את המזוודה לרכב שכור בו נהג האב. מסתירות אלה (וסתירות רבות נוספות), הגיע בית המשפט לכלל מסקנה כי אין להיזקק לגרסת רבינוביץ בדבר תשלום של 3.5 מיליון דולר במזומן לשני כמרים בלתי מזוהים. זהו ממצא בדבר מהימנות. ממצא זה מעוגן היטב בראיות שעמדו בפני בית המשפט קמא ואין מקום להתערב בו.

32. גם את הטענה בעניין התייצבותם של שני כמרים ביום א' בבוקר לצורך פריטת השיקים, דחה בית המשפט. הוא מנה לפרטי פרטים סתירות שונות בין גרסאות המעורבים בפרשה, בעניין לבושם של הכמרים, גילם ועוד. בית המשפט עמד בפירוט גם על אי אמינות גרסתו של חלפן הכספים טויב. אכן, כל המעיין בגרסתו החמקמקה של טויב אינו יכול להתרשם אלא שטויב לא שם את האמת נר לרגלו.

33. רבינוביץ טען בבית המשפט המחוזי וגם לפנינו, כי הגרסה בעניין הכמרים נתמכת בעדותו של עו"ד ויינרוט. לפי עדות זו, רבינוביץ התקשר אל עו"ד ויינרוט ביום א' וביקש את אישורו עבור הבנק לשם פריטת השיקים, ובאותה השיחה ציין כי נמצאים עמו שני כמרים. בית המשפט המחוזי קיבל את עדותו של עו"ד ויינרוט בעניין זה, אך ציין, ובצדק, שעוד בזמן אמת, קרי ביום 16.4.2000, היה על רבינוביץ לתרץ בפני עו"ד ויינרוט מדוע הוא עצמו נדרש לפדות את השיקים, שלפי ידיעתו של ויינרוט נמסרו כבר ביום 14.4.2000 לפטריארך. מכאן שהצורך להסביר את "קיומם" של הכמרים נוצר כבר אז. בית המשפט מבהיר וקובע:

313. סיכומה של נקודה זו היא כי לא ניתן לקבוע שבאמת היו שני כמרים אשר ליוו את הנאשם מס' 1 לצורך קבלת הכסף. גרסאות הנאשמים וטויב בנושא הן בלתי אמינות. גם העובדה שסכום כסף כה גבוה משולם לאנשים אנונימיים, שנאשם מס' 1 לא הכירם קודם לכן, גורמת לפקפק באמינות הגרסה. ככלל, נושא הכמרים מעורר תמיהה. העסקה, לפי הנטען, נשמרה בסודיות רבה. אלה הם פני הדברים גם כלפי גורמים שונים בפטריארכיה, לרבות המטרופוליטן טימותי שהיה מקורב ביותר לפטריארך. והנה לפתע, בראש חוצות, מסתובבים שני כמרים בלתי מוכרים לאסוף את כסף המזומן לפטריארך. ודוק: הנאשם מס' 1 העיד כי פעמים רבות הוא היה בפטריארכיה ובכול זאת הוא לא הכיר את השניים. פשיטא, שאין מדובר במי שהם מקורבים לפטריארך. לא ניתן לקבל אפוא שמדובר באנשים מטעם הפטריארך.

על האמור ניתן להוסיף גם כי חלק מהכסף תמורת השיקים, שלפי הנטען הובאו על-ידי הכמרים, הועבר לחשבונות בנק בחו"ל, זאת יחד עם שיקים נוספים שלא הובאו על-ידם (השיקים של מיליון דולר כ"א). זאת ועוד – אפילו היינו קובעים כי באמת הופיעו שני אנשים לבושים בבגדי כמורה, עדיין לא היה בדבר כדי לחזק באופן משמעותי את גרסת הנאשמים – וליתר דיוק לנגוס בטיב הראיות האחרות כלפיהם – שכן הנסיבות מלמדות לא רק על מעורבות של זיסמן בפרשה, אלא גם על אפשרות לסיוע פנימי של גורם כלשהו מתוך הפטריארכיה."

34. "Follow the money" הייתה העצה שנתן "גרון עמוק", אותו סוכן FBI שהביא לחשיפת פרשת ווטרגייט המפורסמת, לשני כתבי הווינגטון פוסט אשר חקרו את הפרשה. עצה זו נמצאה מועילה ביותר – שני הכתבים עקבו אחר מסלול הכסף, שהובילם לנשיא ארצות הברית דאז, ריצ'רד ניקסון ולפיצוח הפרשה.

בענייננו, המסע בעקבות הכסף (תמורת העסקה) – מוביל למסקנות ברורות: העובדה ששיקים על-סך 9 מיליון דולר מכספי התמורה היו בידי רבינוביץ ביום א' אינה עולה לכאורה בקנה אחד עם הגרסה האלטרנטיבית, לפיה הייתה עסקה אמיתית שבמסגרתה קיבל הפטריארך תמורה אלא שהוא בחר בדיעבד להתנער ממנה. לכאורה התמורה נותרה בידי רבינוביץ ובידי זיסמן. הסבריו המפותלים של רבינוביץ – בעניין הכמרים שהביאו לו את חלקם של השיקים ובעניין הכספים שהחזיק במזודה אצל בנו ומסר לדבריו לכמרים – לא התקבלו באמון על ידי בית המשפט. נותרנו עם המשמעות

הברורה העולה מכך שהשיקים שהיו באחת משתי המעטפות הגיעו לבסוף לידי רבינוביץ, והשיקים שבמעטפה השנייה נמצאו בידי זיסמן.

הנה כי כן, לא רק שבעסקאות בעניין קרקעות בית שמש וקרקעות הרכבת לא היה לפטריארך שום אינטרס, גם התמורה הכספית מהעסקה בקרקעות ירושלים לא הגיעה אליו. העובדות שקבע בית המשפט בעניין זה – מדברות בעד עצמן.

האירועים ביום 14.4.2000

35. עניין אחר הנזכר בהנמקת בית המשפט בעניין דחיית התרחיש האלטרנטיבי, נוגע לאירועים שאירעו במועד החתימה. אף שחלקם כבר הוזכרו, נבקש לפרוס יריעה רחבה יותר לגבי ממצאיו של בית המשפט בהתייחס לאירועים בפטריארכיה במועד זה. כזכור, ביום ו' ה-14.4.2000, הגיעו אל הפטריארכיה שבעיר העתיקה, עו"ד ויינרוט ואחיו עו"ד אבי ויינרוט, הנוטריון עו"ד פרי, הרופא ד"ר אוסטפלד, מר תנורי מקק"ל, שני המערערים וזיסמן. הם התפצלו לשתי קבוצות. בסמוך למבנה הכנסייה, פגשו שתי הקבוצות, האחת בלוויית רבינוביץ והאחרת בלוויית זיסמן ובהפרשי זמן קצרים, את המטרופוליטן טימותי, שהיה יד ימינו של הפטריארך. טימותי היה בדרכו לרמאללה. זיסמן ורבינוביץ, כל אחד בנפרד, אמרו לו שהם בדרכם לברך את הפטריארך לכבוד החג. המטרופוליטן היה מופתע, כיוון שהפטריארך חזר מדיאליזה. הוא לא קישר בין זיסמן לבין רבינוביץ.

36. החבורה התכנסה בחדר ההמתנה. רבינוביץ שלט על סדר האירועים: הוא עלה לקומת מגורי הפטריארך וברדתו מחדרו ביקש כי בשל מצב בריאותו של הפטריארך, תחילה יעלה ד"ר אוסטפלד, אחר כך עו"ד פרי ולאחר מכן מר תנורי ועו"ד ויינרוט. אחר כך ירד רבינוביץ שוב ועימו המסמכים ועליהם חותמות. מורגנשטרן מילא בכתב ידו את סכום התמורה ואת תאריך ביצוע העסקה על גבי המסמכים. המסמכים נמסרו לזיסמן שעלה למעלה. אחר כך עלה ד"ר אוסטפלד. בהמשך עלו רבינוביץ ועו"ד פרי. לפי הגרסה שמסר רבינוביץ בבית המשפט, זיסמן הושיט לו את המסמכים כשהם כבר חתומים ורבינוביץ העביר את המסמכים לפרי. עו"ד פרי הביע השתוממות על כך ולדברי רבינוביץ עצמו, עו"ד פרי "נדהם" לגלות כי המסמכים כבר הוחתמו באופן מלא. ואולם, בית המשפט לא קיבל את גרסתו זו. בית המשפט קבע כי מכלול הנתונים מוביל למסקנה שרבינוביץ וזיסמן עשו יד אחת, כפי שמעיד גם מעבר הכספים

לחשבונותיהם והשימוש בפלטפורמה זהה לצורך כך. אין זה סביר שהפטריארך חתם כ- 70 חתימות בזמן של כעשר דקות, ומכל מקום, בדיעבד אנו יודעים כי לא הפטריארך חתם על המסמכים. עוד נציין כאן כי היו כמה "סטים" של מסמכים. מסתבר כי במסמכי עסקת ירושלים, כפי שהוצגו לעורכי הדין ויינרוט עובר לחתימתם כביכול על-ידי הפטריארך, הופיע שיבוש באיות שמה הלועזי של חברת הימנותא (האות h בסוף המילה נשמטה). שיבוש זה לא הופיע בנוסח הסופי אשר הועבר למערערים לקראת מועד החתימה. בית המשפט המחוזי קבע לעניין זה:

"השימוש בנוסח הלא סופי - הלפני אחרון - של המסמכים מחזק אף הוא את המסקנה בדבר הטבעת החותמות שלא כדין, עובר למעמד החתימה הנטען ... השילוב של הטבעתן המוקדמת של החותמות עם השימוש בנוסח הלא סופי והמוקדם יותר של המסמכים, יש בו כדי לחזק את גרסת המאשימה בדבר הטבעתן של החותמות שלא על דעתו ובהסכמתו של הפטריארך".

ולעניין הפוטומונטאז' במסמכי עסקת בית שמש, בית המשפט מבהיר:

"אכן, נראה כי מטעם כלשהו לא עלה בידי הקושרים להחתים את החותמת על גבי מסמכי התיקון השני לעסקת בית שמש. משהוחמצה ההזדמנות נדרשה ההרכבה הצילומית".

37. זאת ועוד, הרופא, ד"ר אוסטפלד, חתם באותו יום על האישור ת/131 ובדיעבד חתם על נוסח משופץ - ת/132. באישור צויין כי הרופא מצא שהפטריארך צלול בדעתו ומסוגל לחלוטין לקבל החלטות. עוד צויין ב-ת/132 כי הפטריארך חתם בנוכחותו של הרופא על מסמכים שאושרו על ידי עו"ד פרי וכי הפטריארך עשה זאת כשמצבו הבריאותי מאפשר לו להבין את משמעות מעשיו לחלוטין ולהחליט בדעה צלולה, וכי הרופא אכן התרשם שהפטריארך היה מודע למעשיו באותה עת. בתצהיר שנתן בתביעה האזרחית, מסר ד"ר אוסטפלד דברים באותה הרוח; דברים דומים נאמרו על ידו גם במשטרה.

38. בעדותו במשפט הודה ד"ר אוסטפלד כי לא ראה בעצמו את אקט החתימה. לגרסתו, רק סבר ודימה כי אכן הייתה חתימה, שהרי לשם כך זומנו כולם לבית הפטריארך באותו היום. בית המשפט מעיר לעניין זה: "אכן, מפליא כי אדם מן הישוב,

שבדרגת ודאות גבוהה ניתן לקבוע כי אינו נמנה על חבורת הקושרים, מוצא עצמו מסתבך בשקרים ואי אמיתות, מתוך סברה שאלה הם פני הדברים לאמיתם". אכן, מפליא הדבר. וכך קבע בית המשפט בעניינו של ד"ר אוסטפלד: תחילה נקרא הרופא על ידי זיסמן לעלות לחדרו של הפטריארך. בשלב זה, בנוסף לשניהם שהו בחדר גם מזכירו של הפטריארך והמטפלת האישית שלו. הפטריארך שכב במיטה וד"ר אוסטפלד החל לטפל ברגלו החולה, אשר הייתה במצב ניווני קשה. הפטריארך לא שלט בשפה האנגלית והדיקציה שלו לא הייתה ברורה. הרופא התקשה להבין את דבריו ו"השלים" במוחו את מה שלא הבין. מכל מקום, הרופא לא שוחח עם הפטריארך על ביצועה של עסקה במקרקעין. בשלב מסוים, כך לפי עדותו של הרופא, הגיע עו"ד פרי והתיישב ליד הפטריארך. עו"ד פרי שהה שם בין 8 ל-10 דקות, אולם ד"ר אוסטפלד לא ראה בעיניו מעמד של חתימה, אלא העיד על מה ששיער שצריך היה לראות. רבינוביץ לא דאג לכך שהרופא יבדוק את כשירותו של הפטריארך, למרות שזו הייתה תכלית הבאתו למקום לאור דרישת קק"ל. ד"ר אוסטפלד התרשם מדברי המטפלת האישית של הפטריארך שדיווחה לו כי הפטריארך צלול וחכם ומבין כל דבר, והבעיה שלו הייתה בעיקרה בעיה גופנית. מה שחשוב לעניינו הוא שרבינוביץ היה מודע היטב לאי האמת אשר ב-ת/132 ובתצהיר שנתן ד"ר אוסטפלד בתביעה האזרחית, אך הוא בחר, מטעמיו, שלא לעשות דבר בעניין.

בית המשפט מסכם עניין זה בקובעו כי ניתן להניח שהפטריארך היה צלול בדעתו וכי לא נפל פגם בכשירותו המנטאלית, כפי שהתרשם ד"ר אוסטפלד. עם זאת, כיוון שהפטריארך לא חתם על המסמכים וגם לא אשרר בדיעבד את העסקה, ממילא שאלה זו אינה רלבנטית עוד.

39. מכאן נפנה בית המשפט לדון בפעולותיו של עו"ד פרי ב"מעמד החתימה". בזמן אמת, כך תואר בהכרעת הדין, בהסתמך על עדותו של עו"ד ויינרוט, התפאר עו"ד פרי כי הפטריארך חתם לפניו. גם בהליך האזרחי ובחקירתו במשטרה טען פרי כי החתימה נעשתה בפניו, אף שהוא החל נסוג מגרסתו זו אט אט. עד מועד עדותו בבית המשפט המחוזי, הורשע עו"ד פרי על חלקו בפרשה במסגרת עסקת טיעון. בעדותו בפני בית המשפט בעניינו, הסכים עו"ד פרי כי הפטריארך לא חתם בפניו. להצדקת מעשיו, טען כי עו"ד ויינרוט היה זה שהיה צריך להסביר לפטריארך את העסקה, אך נטפלים אליו, "אל ה-ש"ג, אל הנוטריון שהוא אף פחות מעו"ד ותפקידו רק לאמת חתימה, אפילו לא להסביר את העסקה למי שאמור לחתום".

40. בית המשפט קבע כי כשם שברור עתה כי תיאוריהם של רבינוביץ ושל עו"ד פרי לגבי "תהליך החתימה", אינם אלא פרי המצאה ודמיון, "דומים הם פני הדברים גם באשר לטענה, שבשיחה שקיים עו"ד פרי עם הפטריארך בדיעבד אֶשְׁרָר הלה את העסקה". בית המשפט הטעים כי עו"ד פרי לא העיד על כך שהוא הציג בפני הפטריארך את המסמכים החתומים וביקש את אשרורו. אלא, כך נקבע, עו"ד פרי רק טען כי הוא שוחח עם הפטריארך באנגלית עילגת באופן כללי, כשהפטריארך הנהן בראשו. בית המשפט מציין לעניין זה, כי חובתו של נוטריון היא לאמת חתימה רק כאשר החותם עמד לפניו, זוהה, וחתם בפניו. משביקש עו"ד פרי לגשר על "הפער" על ידי אימות בדיעבד, שומה עליו לשלוט בשפת החותם. הפטריארך שוחח באנגלית רק באופן חלקי ועו"ד פרי שלט בשפה זו עוד פחות. הפטריארך היה גם במצב תשיות אחרי טיפול דיאליזה ועל כן, "בנסיבות אלו קשה להלום את מסקנתו של עו"ד פרי כי הפטריארך ידע על מה הוא מדבר ואישר את חתימתו", ומכל מקום – היום ברור שהפטריארך לא יכול היה לאשר את שלא עשה.

41. בית המשפט ציין כי לא ניתן לקבוע אם עו"ד פרי היה שותף למעשה המרמה, אם כי לדעת בית המשפט, חרף כל הַחֲלָם שבהתנהגותו של עו"ד פרי, הוא לא נטל חלק בשותפות לדבר עבירה. אין סימנים לכך שנתח מן התמורה הגיע אליו ושכרו היה כמה מאות שקלים בלבד. אף אם התקיימה שיחה בינו לבין הפטריארך, ואף בזאת ניתן להטיל ספק, לא היה בה כדי לבצע את המטרה שלשמה הוזמן עו"ד פרי כנוטריון. לא רק שהפטריארך לא חתם בפניו כנדרש, אלא שהוא אף לא הביא לידיעת הפטריארך ולו בדיעבד את מטרת הביקור ואת עניין העסקאות שכביכול אושרו באותו מעמד, וגם לא הוצגו לפטריארך המסמכים שכבר היו חתומים. לו היה באמת ברור שהפטריארך מבין היטב את הדברים ומשתף פעולה – היו השניים, רבינוביץ ועו"ד פרי, מוסרים מיד גרסה זו, במקום לתאר תיאורים דמיוניים אודות מעמד החתימה. זאת ועוד, לו הייתה מתנהלת שיחה של ממש עם הפטריארך, היה הרופא מבחין בכך. ניתן אם כן לקבוע, כפי שמסביר בית המשפט המחוזי, כי ככל שהתקיימה שיחה בין הפטריארך לבין עו"ד פרי, הייתה זו שיחה קצרה ובלתי פורמאלית, שנועדה להציג כלפי היושבים למטה, אולי גם מתוך ראייה לעתיד, את עצם המפגש עם הפטריארך.

42. אחרי שעו"ד פרי ירד למטה וסיפר לנוכחים על מעמד החתימה שכביכול התרחש, עלו אל הפטריארך עו"ד ויינרוט ותנורי, נציג קק"ל. השיחה הייתה קצרה

וארכה כשתיים-שלוש דקות. עו"ד ויינרוט אמר לפטריארך באנגלית שהוא מודה לו על המסמכים ומודה לו על העסקה ומקווה "שנעשה עסקאות דומות בעתיד". הפטריארך מלמל באנגלית "כן, כן, כן, כן, בוא שוב". בית המשפט קבע כי שיחה זו אינה מלמדת על מודעות של הפטריארך לביצוע עסקאות שכביכול נעשו בהסכמתו. עו"ד ויינרוט לא הציג עצמו באותו מעמד כנציגם של רוכשי הקרקעות. תנורני לא ניסה לברר עם הפטריארך אם זה האחרון הבין את פשר המסמכים שעליהם חתם. בית המשפט הסיק כי לא הייתה משמעות של ממש לשיחה. עו"ד ויינרוט ותנורני, שהיו בטוחים שזה עתה נחתמה עסקה כדת וכדין, יכלו לראות בשיחה זו "אישור" עקיף לעסקה. היה זה, כלשון בית המשפט, "שיח חרשים", כאשר במוחו של כל אחד נטועות מחשבות על עובדות שונות לחלוטין.

43. באשר לעו"ד ויינרוט, בית המשפט התרשם כי הלה נדהם לחלוטין מטענת הזיוף לגבי חתימת הפטריארך וכי הוא יכול היה לפרש באופן מוטעה את השיחה הקצרה שהתנהלה בחדרו של הפטריארך. בית המשפט הוסיף וקבע כי רבינוביץ לא מסר באותו מועד את השיקים שבמעטפות לפטריארך. בית המשפט לא האמין לגרסתו בעניין זה ומצא שכל גרסתו בעניין הייתה בדיה. בית המשפט הזכיר שרבינוביץ הודה כי העסקאות בוצעו מבלי שנמסרו לפטריארך המסמכים המקוריים לגבי העסקאות, דבר שאינו מתאים למתכונת קודמת בה בוצעו עסקאות עם הפטריארכיה בעניין עסקת בית שמש.

44. בשולי הדברים תוהה בית המשפט:

"בשולי הדברים דלעיל נשאלת השאלה, מדוע הסכים הפטריארך לקבל את אנשי המשלחת בחדר המגורים שלו, בעיקר נוכח מצבו? כזכור, ברגיל הוא לא נהג לקבל אורחים בחדר המגורים. כמובן שלא נדע מה הסובבים אותו, ובעיקר זיסמן, לחשו באזנו וייעצו לו. עם זאת, נראה כי הוא היה חייב להכיר תודה לנאשם מס' 1 והבאים עמו, כיוון שאלה דאגו לטיפול רפואי שינתן לו חיים אין כסף בנמק המטריד שברגלו. מנגד לכך, נוכח תשישותו ומצבו לאחר הדיאליזה, הוא לא יכול היה לקבלם בחדר ההמתנה."

הנה כי כן, סקירת הממצאים מהם הסיק בית המשפט את אשר הסיק, מצביעה על כך שמדובר בשלל ממצאים המבוססים על מהימנות בעניין גרסאות העדים. ההגנה לא

חסכה כל מאמץ לקעקע כל אחד מן הממצאים שנקבעו. ואולם, לא ראינו סיבה לחרוג מן הכלל הידוע בדבר אי התערבות ערכאת הערעור בממצאים עובדתיים אשר קבעה הערכאה הדיונית. לאור הממצאים שנקבעו, ניתן אפוא לעבור לבחינת התרחיש האלטרנטיבי ולבחינת טענות נוספות שהעלתה ההגנה.

התרחיש האלטרנטיבי

האם מדובר בפבריקציה מטעם הפטריארכיה?

45. בית המשפט לא ראה עצמו פטור מלבחון את האפשרות לה טענו הנאשמים כי מדובר בעסקאות אמיתיות, אך הפטריארך דאג מראש שלא לחתום על המסמכים בעצמו כדי שיוכל לטעון לזיוף אם דבר העסקה יתגלה, ובכך הותיר לכאורה בידי פתח מילוט מן העסקה. נזכיר שזו הייתה בתחילה גם סברתו של עו"ד ויינרוט במסגרת החקירה במשטרה, זאת בעת שהסתמך עדיין על דברי עו"ד פרי לגבי אישור החתימה. היה זה עו"ד ויינרוט שביקש כי תיערך חקירת מז"פ בעניין טענת הזיוף. בית המשפט בחן את האפשרות שמא ואולי נכונה טענתו של רבינוביץ כי הפטריארך נמלך בדעתו בדיעבד, אך הוא דחה אפשרות זו על יסוד הקביעות הבאות: אפשרות זו אינה מסבירה מדוע בוצעה הרכבה צילומית רק לגבי מסמכי העסקה הנוגעת לקרקעות בית שמש; התרחיש האלטרנטיבי אינו מסביר מדוע הסכים הפטריארך לחתום באותו מועד גם על יפוי כוח לגבי העסקה בקרקעות הרכבת, בלי שישוכמו התנאים ותינתן התמורה הראויה; אפשרות זו גם אינה מתאימה למסלול התגלגלות הכסף כפי שאירע לאחר מכן. לכל אחד מן העניינים הללו, אין לנו אלא להסכים. במיוחד נדגיש כי לפי התרחיש האלטרנטיבי לא היו 9 מיליון הדולר אמורים להיות בידי רבינוביץ.

התרחיש האלטרנטיבי – מצביע גם הוא על קבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות מצד רבינוביץ

46. בית המשפט קבע – בבחינת למעלה מן הצורך לשיטתו – כי ככל שהדברים נוגעים לרבינוביץ (להבדיל מאשר לגבי מורגנשטרן), אפילו הייתה מתקבלת הגרסה האלטרנטיבית לפיה עו"ד פרי וידא בדיעבד את חתימת הפטריארך (שלא חתם בפניו), עדיין היה מקום להרשיע את רבינוביץ בעבירה של קבלת דבר במרמה. טעם הדבר הוא זה: עו"ד פרי הציג לנוכחים שהמתינו בבית הפטריארך למטה מצג שאינו אמת כאילו הפטריארך חתם בפניו. רבינוביץ ידע שאין זו אמת, אך מילא פיו מים ולא העמיד

דברים על דיוקם. בית המשפט קבע כי נוכח התפקיד שנטל על עצמו במסגרת העסקה, הייתה חובה על רבינוביץ להביא דברים לאשורם ולהבהיר כי החתימה אושררה בדיעבד. זאת בייחוד משום שידע את החשיבות שמייחסת קק"ל לאימות החתימה. כזכור, הדרישה לנוכחות רופא ונוטריון הועלתה על ידי קק"ל. רבינוביץ ידע כי בלי אימות החתימה, לא היו השיקים נמסרים על ידי עו"ד ויינרוט שפעל כנאמן לכספי העסקה. הדברים משכנעים ואין לנו צורך להאריך בכך, שכן מה שנקבע בעניין זה נקבע בבחינת למעלה מן הצורך. זאת ועוד: הניתוח האמור מבוסס כולו על ההנחה אותה לא קיבל בית המשפט כי עו"ד פרי אכן וידא בדיעבד שהפטריארך חתם בעצמו על המסמכים. אך כאמור, לא כך היו פני הדברים.

שיבוש מהלכי חקירה

47. ההרשעה בעניין זה מתייחסת לפגישה שהייתה במגרש החנייה בקניון רמת-גן בין שני המערערים לבין עו"ד פרי, ביום 20.6.2006.

בית המשפט קבע כי במהלך פגישה זו, שהייתה ברכבו של מורגנשטרן, נערכה "סימולציה" של תפקידים המדמה את מעמד החתימה בנוכחות הפטריארך. כך למשל, "הובהר" מקום עמידתם (כביכול) של הנוכחים בסמוך לפטריארך השוכב; תוארה הטבעת החותמת על ידי רבינוביץ; חתימה של הפטריארך בשכיבה על גבי ספר שהוגש לו בכדי שישמש בסיס לכתיבה ועוד. לאחר אותה פגישה, גרסתו של עו"ד פרי במשטרה לגבי "מעמד החתימה", תאמה את גרסתו של רבינוביץ במשטרה לפרטי פרטים, אף שדובר במעמד שלא התקיים כלל. אין צורך להיכנס בעניין זה לפרטי הפרטים. הטענה שהעלו המערערים כנגד ההרשעה היא כי לא התקיימו התנאים לשימוש בהודעה של עו"ד פרי במשטרה, לפי [סעיף 10א לפקודת הראיות](#) [נוסח חדש], תשל"א-1971 (להלן: פקודת הראיות), לאור טענות ההגנה לגבי משמעות הגשת הודעתו של עו"ד פרי במשטרה. ההגנה טענה כי בית המשפט המחוזי התבסס על עדות יחידה שמסר עו"ד פרי בעניין זה וכי לא התקיימו התנאים המנויים [בסעיף 10א לפקודת הראיות](#), שרק בהתקיימם, כך נטען, ניתן להתבסס על אמרת עד מחוץ לבית המשפט. ההגנה טענה כי הודעות העד הוגשו לצורך דיוני בלבד ולא לעניין אמיתות תוכנן. נטען כי הצדדים לא ביקשו מבית המשפט קמא לקבל את גרסתו של העד בחקירה ולא ציינו בפניו כי התקיימו התנאים לקבלת העדות לפי [סעיף 10א לפקודת הראיות](#). ואולם, בחקירתו הראשית בבית המשפט, סיפר עו"ד פרי על אירועי הפגישה שהתרחשה

במגרש החניה של הקניון (עמוד 807-813, ובמיוחד עמוד 809 לפרוטוקול). עו"ד פרי תיאר בעדותו כיצד בעודם במכוניתו של מורגנשטרן, תיאר המערערים לפניו איך הפטריארך שכב כביכול על המיטה, איך הביאו לו כביכול ספר לחתום עליו וכן הלאה. הוא העיד גם כי בסימולציה שנערכה, רבינוביץ ביקש ממורגנשטרן שיעשה עצמו כאילו הוא הפטריארך. המערערים אמרו לפרי באותו מעמד כי כך יש לתאר את האירועים במשטרה, והוא "אימץ" את גרסתם אף שידע כי היא אינה נכונה. כך אירע שבעקבות הפרטים ששמע והמצג שנעשה בפניו באותו מפגש, הוסיף עו"ד פרי פרטים בחקירה במשטרה בעניין מעמד החתימה.

הנה כי כן, כל הטענות שמעלה ההגנה בעניין [סעיף 10א לפקודת הראיות](#), אינן נדרשות כלל לבירור הערעור שלפנינו. עיקרי הדברים לגבי פעולת השיבוש מופיעים בגרסתו של עו"ד פרי בבית המשפט. בית המשפט בחר לקבל את הדברים וקבע בצדק, כי עו"ד פרי לא היה מסבך עצמו סתם כך בעבירה של שיבוש מהלכי משפט. אין מקום אפוא לקבלת הערעור בעניין עבירה זו.

טענות נוספות

48. לחלק מטענותיו של רבינוביץ התייחסנו בהקשרים שונים במסגרת פסק דין זה. בא כוחו חולק כמעט על כל ממצא שנקבע לחובתו, תוך הבעת טרזניה על כך שגרסת המערערים "לא הופרכה", אך גם לא התקבלה. ואולם, כידוע, הערעור אינו הליך בו נקבעים ממצאים שבעובדה DE NOVO. כפי שבואר, ההגנה מבקשת לפתוח מחדש את כל היריעה "בחסות" הטענה שמדובר במסקנות המבוססות על ראיות נסיבתיות. לא ראינו מקום להתערב בהערכות המהימנות של בית המשפט קמא לגבי רבינוביץ. עיון בעדותו מעלה שהיא חמקמקה ומתחכמת והדבר רק מחזק את הרושם השלילי שעשתה עדותו כאשר נשמעה בפני הערכאה הראשונה.

49. הסניגור מרבה לקבול על "מחדלי החקירה" ועל "חללים" שיש בחומר הראיות: הוא מצביע על כך שאין אנו יודעים מהכרעת הדין של בית המשפט קמא מי הטביע את החותמת או זייף את החתימה של הפטריארך ואין אנו יודעים אם אכן מאן דהוא טען בפני הפטריארך כי מטרת הביקור היא לברכו לקראת החג. כך מוסיפה ההגנה עוד כהנה וכהנה טענות ומדגישה את שאיננו יודעים. הפטריארך נפטר ולא נגבתה ממנו עדות מוקדמת. זיסמן עזב את הארץ ולא ניתן היה להעידו. המטפלת

האישית של הפטריארך חזרה לרומניה וגם אותה לא ניתן היה להעיד לגבי אירועי יום 14.4.2000, בהם נכחה. על כן, כך טוען הסניגור, נותרו בסיפור "חללים" אשר התביעה לא הצליחה למלא ואשר יש בהם כדי להשליך על שאלת הספק הסביר.

50. לעניין העדת המטפלת האישית של הפטריארך, ראוי לציין כי ההגנה סירבה להצעה לגבות ממנה עדות בדרך של חיקור דין, ועל כן אין לה על מה להלין לעניין זה. ככלל, לא נוכל לקבל את טענות ההגנה בעניין "מחדלי חקירה" ו"חללים" בהכרעת הדין. אמנם ישנם "חללים" מסוימים בסיפור המעשה כפי שאירע. ואולם, בהכרעת הדין אין חובה לספק הסבר לכל מה שהיה או לא היה ואין חובה לפתור את כל "החידות" העולות. מלאכת הרכבת התמונה הכוללת המצטיירת מן הראיות, איננה מחייבת שכל אבני תמונת ההרכבה "ימצאו" ויונחו במקומן. די בכך שהמעין בתמונה המורכבת מאבני תמונת ההרכבה הקיימות, אף שאינן מלאות, יוכל לקבוע בוודאות: אני רואה בית, אני רואה עץ, אני רואה שמיים. די בכך שבית המשפט הקובע את העובדות, אף שלא כל רכיביה של תמונת ההרכבה מצויים לנגד עיניו, יהיה מסוגל להרכיב את חלקיה המהותיים של התמונה, אף שלא את התמונה המלאה לפרטי פרטיה. אכן, התמונה אינה מלאה, אך היא תמונה מספקת. כפי שקבע השופט טירקל ב-[ע"פ 351/80 שלמה כהן ברוך חולי נ' מדינת ישראל, פ"ד לה \(3\) 477, 484 \(1981\)](#):

"...דומה שמותר להסתכן בקביעה, כי כאשר כל אחת מן הראיות הנסיבתיות בפני עצמה נוטה להצביע על אשמתו של הנאשם יותר מאשר על חפותו – ואפילו אין בה כשלעצמה כדי להרשיעו – הרי ככל שראיות אלה רבות יותר, מגוונות יותר ושלובות יותר אישה ברעותה, נעשית "חזקת חפותו" של הנאשם לאפשרות רחוקה יותר וקלושה יותר, עד שלא נותר ממנה שריד. יש כאן, כביכול, מעין תמונת הרכבה ("פזל"), שככל שמצטרפים זה לזה חלקים רבים יותר, מגוונים יותר ושלובים יותר זה בזה, הולכת ומתהווה תמונה, שבעיקרה היא ברורה לחלוטין, אפילו נעדרים אחדים ממרכיביה. יתר על-כן, תיתכן גם תיתכן אפשרות אחרת, שונה, שכל אחת מן העובדות, המובאות להוכחת אשמתו של הנאשם, היא תמימה ומקרית לחלוטין, כשהיא בפני עצמה, אולם עצם צירופן יחד אינו יכול מבחינה הגיונית – להיות תמים ומקרי".

וגם השופט א' א' לוי התייחס ל"פאזל" לא מושלם ב-[ע"פ 6864/03 רוקנשטיין נ' מדינת ישראל, פ"ד נח \(4\) 657, 667-668 \(2004\)](#). וכך אמר:

11. גם בבואי לסכם את הדיון בהרשעתו של רוקנשטיין, נותרה "סוגיית המעיל" שלבש וכיצד אבדו עקבותיו, ללא מענה. במצב זה, ובהיעדר ראיות נוספות, היתה עומדת בפני הערכאה הראשונה אפשרות אחת – לקבוע כי עובדה זו כה מכרעת היא, עד שתוצאה מרשיעה אינה יכולה לדור עמה בכפיפה אחת. אולם, כאמור, המצב שונה בתכלית, הואיל ועובדת אי-מציאתו של המעיל כמו מתגמדת ונמוגה לנוכח שורה של עובדות מפלילות, שאינן יכולות להשתלב עם תוצאה אחרת זולת זו שרוקנשטיין נטל חלק בשוד. ובמלים אחרות, אף שאין בידנו דרך להשלים את "פאזל" האירועים עד תומו, התמונה העולה מ"פאזל" לא-מושלם זה ברורה לחלוטין, היינו, שטענת המשיבה לפיה נטל רוקנשטיין חלק בשוד המלטשה, הוכחה מעל לכל ספק סביר, ומכאן דעתי כי הרשעתו של מערער זה בדין יסודה.

גם בענייננו אין באי שלמות התמונה כדי להשליך על שאלת הספק הסביר. "החללים" שלגביהם אין לבית המשפט תשובה, משום שמי שידוע אותה אינו מספק אותה, אינם מפריעים לראות את התמונה הכוללת. גם תשובותיו של בית המשפט קמא בעניין "מחדלי החקירה" מניחות את דעתנו. נדגיש, בראש ובראשונה, כי רבינוביץ הציב בפני גורמי החקירה מחלוקת מדומה: החקירה התמקדה, עקב גרסתו, במידה רבה בשאלה האם "מעמד החתימה" היה או לא היה, האם הפטריארך חתם על מסמכי העסקה או לא וכיוצא באלה תהיות שנבעו מגרסתו הראשונית. קשה לבוא בטענות אל המשטרה נוכח עמדתם "העדכנית" של רבינוביץ ולטעון לקיומם של מחדלי חקירה. למעשה, החקירה הוסטה לכיוון לא נכון על ידי רבינוביץ. צדק בית המשפט המחוזי בקביעתו כי ככל שהיו מחדלי חקירה, אין הם מעיבים על הוכחת אשמתו של רבינוביץ מעבר לכל ספק סביר.

51. רבינוביץ מוסיף וטוען כי העסקה, כפי שקבע בית המשפט המחוזי, הייתה כרוכה בדרגה גבוהה של סיכון ובייחוד כך לגבי מעמד החתימה עצמו. הרבה דברים יכולים היו להשתבש בדרך: עו"ד פרי יכול היה לעמוד על כך שהפטריארך יחתום בפניו, כפי שמתחייב בחוק; הפטריארך יכול היה להתנגד לביקור המשונה בחדרו; וינרוט או תנורי יכולים היו לעמוד על הדרישה להיות נוכחים אף הם במעמד החתימה; וכן הלאה וכן הלאה. ניתן לתאר אירועים שונים שעלולים היו לקרות ואשר

היו עלולים להכשיל את המזימה. קשה להאמין, כך הטענה, שהמערערים היו פועלים ברמת סיכון כה גבוהה.

52. אכן, התפתחויות שונות יכולות היו להכשיל את הוצאת המזימה אל הפועל. ואולם, אם כך היה קורה, תמיד ניתן היה לתת את אותו תירוץ שניתן בדיעבד, לפיו הפטריארך מתכחש לסיכומים שהושגו מראש. הרבה מאוד היה מונח על כף המאזניים בפרשת מרמה סבוכה זו. גם אם המזימה לא הייתה מצליחה, האפשרות שניסיון המרמה היה נחשף – אינו גבוה. זאת ועוד: כפי שקבע בית המשפט המחוזי, רבינוביץ בנה על כך שדבר העסקה לא ייוודע משך שנים רבות. הפטריארך היה מבוגר וחולה, רבינוביץ הצליח לעטוף את העסקה במעטפות סודיות, וכפי שראינו – הברחת הכספים מן הארץ נעשתה באופן מידי. על כן דרגת "ההימור" שנטל על עצמו רבינוביץ, אינה צריכה להכריע ולהובילנו למסקנה שונה מזו שהגיע אליה בית המשפט המחוזי. אכן, הייתה זו מרמה מתוחכמת שהצריכה לא מעט תעוזה, ואולם קביעותיו של בית המשפט לגבי רבינוביץ מקובלות עלינו.

53. לאור התוצאה אליה הגענו נותר לנו לדון בערעור המדינה על קולת עונשו של רבינוביץ. המדינה טוענת כי בנסיבות העניין היה מקום להחמרה עם רבינוביץ, אשר היה לו חלק מרכזי באותו מעשה זדוני, הפוגע באינטרסים חיוניים של המדינה. נטען כי במעשיהם פגעו רבינוביץ ומורגנשטרן במרקם היחסים הרגיש שבין מדינת ישראל לבין הפטריארכיה, הכרוך גם במערכת היחסים עם הרשות הפלסטינית. המדינה סבורה כי אלמלא גילו ומצבו הבריאותי הקשה של רבינוביץ היה ראוי להטיל עליו עונש מאסר "דו ספרתי". המדינה טוענת כי המשקל שיש ליתן למצבו הבריאותי של רבינוביץ וגילו המתקדם, צריך להיקבע בהתחשב בחומרת העבירות ובעובדה שגם בעת ביצוע המעשים היה רבינוביץ מבוגר וחולה, ויש להתחשב באינטרס הציבורי להרתיע בפני עבירות "צווארון לבן" אשר חלק ניכר מהן מבוצעות על ידי אנשים מבוגרים. בנוסף, נטען כי מצבו הבריאותי של רבינוביץ נבחן על ידי שלטונות בתי הסוהר ונמצא כי אין מניעה להטיל עליו מאסר בפועל.

54. דין ערעור המדינה בעניין זה להתקבל. אכן בחינת מכלול הנסיבות מלמדת כי העונש שנגזר על רבינוביץ אינו משקף את חומרת המעשים בהם הוא הורשע. מקובלת עלינו עמדת המדינה לפיה מעשיו של רבינוביץ פגעו באינטרס הציבורי בעבור בצע כסף וללא שהובעה עליהם חרטה מצידו וללא שהכסף שנגזל הושב.

55. לפיכך, ובהתחשב במצבו הבריאותי וגילו של רבינוביץ, הגענו לכלל מסקנה כי יש להחמיר בעונש המאסר שהוטל על רבינוביץ ולהעמידו על שש שנות מאסר בפועל. המאסר על תנאי שנקבע בפסק דינו של בית המשפט המחוזי יעמוד על כנו. עם זאת, החלטנו כי הקנס שהוטל על רבינוביץ יוקטן לסך של 10 מיליון ש"ח או שנתיים מאסר תמורתו. הפיצוי לטובת קק"ל יותר בעינו.

מורגנשטרן

סיוע לביצוע עבירות הזיוף והמרמה – עיקרי הכרעת הדין של בית המשפט המחוזי

56. עד עתה התמקד הדיון ברבינוביץ, ועתה נעסוק בהרשעתו של מורגנשטרן בסיוע לביצוען של עבירות הזיוף והמרמה בידי רבינוביץ. מסקנתנו לגבי מורגנשטרן שונה היא. עוצמת הראיות לגבי מורגנשטרן שונה מעוצמת הראיות לגבי רבינוביץ. לגביו נותר ספק ממנו זכאי מורגנשטרן להנות.

57. כאמור, בית המשפט המחוזי הרשיע את מורגנשטרן בסיוע לעבירות בהן הורשע רבינוביץ, על סמך תשתית של ראיות נסיבתיות, תוך שהוא מדגיש כי לא ניתן להרשיע את מורגנשטרן בביצוען בצוותא יחד עם רבינוביץ, שכן מורגנשטרן "לא היה אדון של הפעילות העבריינית", משום שגם אם היה מושך את ידו מהתוכנית, עדיין יכלו רבינוביץ וזיסמן להגשימה. כמו כן קבע בית המשפט המחוזי כי השליטה בביצוע עבירות המרמה והזיוף לא הייתה בידו של מורגנשטרן, גם אם היה לעזר רב לרבינוביץ.

58. יחד עם זאת, קבע בית המשפט המחוזי כי מורגנשטרן היה מודע לטיב התנהגותו של רבינוביץ ורצה לסייע לו, ולפיכך יש להרשיעו בסיוע לעבירות האמורות. קביעה זו התבססה על האדנים שלהלן.

ראשית, על סמך הראיות שהובאו בפניו קבע בית המשפט המחוזי כי מורגנשטרן היה שותף מלא של רבינוביץ ברווחים מקרקעות בית שמש ואמור אף היה להיות שותפו בקרקעות הרכבת. תרומתו של מורגנשטרן לעסקים הייתה רבה מכיוון שרבינוביץ התגורר בארצות הברית, בעוד שהעיסוק בקרקעות דרש טיפול אינטנסיבי ומגעים עם עורכי דין. בית המשפט המחוזי קיבל את טענתה של המאשימה לפיה,

מערכת היחסים העסקית בין רבינוביץ לבין מורגנשטרן הייתה כשל שני שותפים אשר שיתפו פעולה זה עם זה באופן מלא ולא הסתירו איש מרעהו דבר. מדובר היה ביחסי אמון מלאים, לפיכך לא ניתן להניח שרבינוביץ ביצע את המיוחס לו מבלי שמורגנשטרן היה שותף למזימה.

שנית, קבע בית המשפט המחוזי כי מורגנשטרן רצה לסייע לרבינוביץ בשל העניין הכלכלי שהיה לו במימושן של עבירות התרמית והזיוף, שכן בעקבותיהן נטל מורגנשטרן חלק ברווחים שהניבו העבירות שבנדון, באופן זה שקיבל רבע מיליון דולר מחלפן הכספים טויב במהלך פריטת השיקים הבנקאיים למזומן במסגרת עסקת קרקעות ירושלים, ואף היה אמור להיטיב את מצבו עם הוצאתן לפועל של העסקאות בקשר לקרקעות בית שמש וקרקעות הרכבת, אשר מסמכיהן נחתמו אף הם ביום 14.4.2000, בסמוך לחתימת המסמכים הקשורים לקרקעות ירושלים. מורגנשטרן טען כי לא נטל כספים שמקורם בעבירות שבנדון אלא מדובר בהלוואה שנטל מטויב ואף השיב לו אותה. בית המשפט המחוזי דחה את גרסת ההלוואה וקבע כי מקור הכספים שהשיב מורגנשטרן לטויב הוא בעבירות שבנדון, הן משום שטויב העיד כי מורגנשטרן אמר לו שישלב את הכספים שנטל ממנו לאחר שיקבל מעו"ד ויינרוט את יתרת השיקים במסגרת עסקת קרקעות ירושלים, והן משום שמורגנשטרן לא הצליח להצביע על מקור כספים אחר שבאמצעותו יכול היה להשיב את הכספים לטויב.

שלישית, בית המשפט הסיק את רצונו של מורגנשטרן לסייע לרבינוביץ בשל מעורבותו בכל שלבי העסקה הנטענת, לפנייה, במהלכה ואף לאחר שהפרשה נחשפה ובטרם הוגש כתב אישום. במסגרת זו קבע בית המשפט המחוזי כי מורגנשטרן: היה מעורב בהעברת הערות לגבי הטיוטות של המסמכים ונטל חלק פעיל במשא ומתן שהוביל לגיבוש העסקה הנטענת, בשל כך אף הצטרף לחברי המשלחת ביום החתימה ומילא בכתב ידו את הסכומים הנקובים במסמכים לאחר שאלו נחתמו לכאורה על ידי הפטריארך; בא בדברים עם חלפנים לגבי המרת השיקים למזומן עוד לפני מועד החתימה הנטען; הוא שניסה לשכנע את עו"ד פרי לוותר על החתימה בכתב יד של הפטריארך והזהיר אותו כי יתכן שבמעמד החתימה יופיעו העתקי החותמות בלבד ואף גייס את עו"ד פרי לתפקיד, הגם שהייתה היכרות מוקדמת בין האחרון לבין עו"ד ויינרוט; הוא שניסה לשכנע את עו"ד פרי להסתפק בהעתק מצולם של תעודת הזהות של הפטריארך; לאחר שהפרשה נחשפה אך עובר להגשת כתב האישום, התקיימו שיחות רבות בין מורגנשטרן לבין רבינוביץ, בין היתר בנוגע לתיאום התצהירים

שהוגשו במסגרת ההליך האזרחי שפתחה בו הפטריארכיה, ולכן קשה להניח שרבינוביץ לא דיווח למורגנשטרן על אשר התרחש לגבי חתימותיו הנטענות של הפטריארך, ולכן אין זה מתקבל על הדעת כי מורגנשטרן נחשף לזיוף חתימותיו של הפטריארך רק עם הגשת כתב האישום.

רביעית, לאחר שהפרשה נחשפה ולפני שהוגש כתב אישום, התקיימה כאמור פגישה בין רבינוביץ, מורגנשטרן ועו"ד פרי, במגרש החנייה של קניון רמת-גן, ברכבו של מורגנשטרן. במהלך הפגישה נערכה "סימולציה" בה הודגם לעו"ד פרי את אשר אירע בחדרו של הפטריארך. "בסימולציה" נטל חלק מורגנשטרן שגילם את תפקיד הפטריארך, אף על פי שלא היה נוכח כלל במעמד החתימה עצמו ולא ידע מה אירע שם. המערערים אמרו לעו"ד פרי כי כך יש לתאר את האירועים במשטרה והוא "אימץ" את גרסתם. מלבד העובדה כי בית המשפט המחוזי הרשיע את שני המערערים בגין המתואר לעיל בעבירת שיבוש מהלכי חקירה, הוא ראה בסיטואציה זו את אחת האינדיקציות לכך שמורגנשטרן היה מודע לתרמית ולזיוף חתימות הפטריארך מלכתחילה ורצה לסייע לרבינוביץ בביצוע העבירות, שכן סופו של המעשה מעיד על תחילתו.

עיקרי נימוקיו של מורגנשטרן בערעור

59. כמו רבינוביץ אף מורגנשטרן – באמצעות בא כוחו, עו"ד אביגדור פלדמן – מערער על קביעתו של בית המשפט המחוזי לפיה בוצעו מעשי מרמה וזיוף בנסיבות המקרה דנן, אולם טענה זו כבר הוכרעה על ידינו לעיל ולכן אין עוד צורך לדון בה. במישור האובייקטיבי מעשי המרמה והזיוף אכן בוצעו על ידי רבינוביץ והוכחו על ידי המשיבה ברמת הודאות הדרושה במשפט פלילי.

60. לטענתו של מורגנשטרן, לא התקיים בו היסוד הנפשי הדרוש לשם הרשעתו בעבירות המיוחסות לרבינוביץ ואף לא כמסייע לביצוען של עבירות אלה, שכן לא ידע כלל על מעשי המרמה והזיוף מאחר ואלו הוסתרו ממנו על ידי רבינוביץ, שטרח ליצור בפניו – כמו גם בפני יתר המעורבים בפרשה – מצג לפיו מדובר בעסקה אותנטית, שבמסגרתה קיים צורך בהגמשת הליכים ונקיטת אמצעים מיוחדים בשל רגישות הנובעת מלחצים פוליטיים אשר בעטיים עלול הפטריארך לחזור בו מהסכמתו. נוסף על כך, טוען מורגנשטרן כי לרבינוביץ היה מניע ברור להסתיר את מעשי התרמית והזיוף

ממנו שכן הוא לא רצה לחלוק את השלל עם שותפים נוספים, למעט זיסמן משום שבלעדי קשריו הטובים עם הפטריארכיה לא יכול היה רבינוביץ לקדם את העסקה הנטענת.

61. עוד טוען מורגנשטרן כי גם אם רבע מיליון דולר שנטל מטויב הגיעו מהעסקה הנטענת, הרי שמדובר בכספים לגיטימיים שהגיעו לו כדין במסגרת עמלה המשולמת כמקובל למי שסייע בהגשמתה של עסקת מקרקעין במימדים נרחבים כמו העסקה דנן. בסופו של יום טוען מורגנשטרן כי ביחס לסכום העסקה הכולל – 16 מיליון דולר – הרי שרבע מיליון דולר שהם אחוז וחצי בלבד מהיקף העסקה, הם בבחינת עמלה סבירה והגיונית, שלא לומר אף "צנועה" ביחס למקובל.

62. בהמשך לכך טוען מורגנשטרן כי הוא שותף תמים לעסקה כאחרים שנטלו בה חלק פעיל ומשמעותי הרבה יותר ממנו, ולכן אין מקום להפלותו לעומת אותן דמויות מפתח אחרות בפרשה, שעל אף שהיו בידיהן כלים מקצועיים טובים יותר להבחין בקיומן של נסיבות מרמה וזיוף, כלל לא הועמדו לדין. בהתאם לכך טוען מורגנשטרן כי כל אחד מהמעורבים הנ"ל "צפה אל האירועים מנקודת מבט פיזית ומחשבתית קרובה הרבה יותר ממנו", משום שכל אחד מהם נכנס לחדרו של הפטריארך, בעוד שהוא נשאר בחדר ההסבה. מעורבותו, כך טוען מורגנשטרן, היא בשלבי העסקה הגלויים בלבד, שבהם יצר רבינוביץ מצג של עסקה אותנטית כלפיו כפי שיצר אף כלפי יתר הנפשות הפועלות בפרשה, ולכן לא ניתן ללמוד ממעורבותו בשלבי העסקה הגלויים את מודעותו לקיומם של מרמה וזיוף.

63. עוד טוען מורגנשטרן כי לא ניתן להסתמך על מעורבותו בשיבוש מהלכי חקירה לביסוס יסוד נפשי של מסייע, שכן לכל היותר פעולות אלה מעידות על הלך נפשו לאחר ביצוע פעולות המרמה והזיוף ולכן אין אחרית מעשה מעידה על ראשיתו. לבסוף, טוען מורגנשטרן כי מסכת הראיות הנסיבתיות באשר למעורבותו בעבירות מרמה וזיוף אינה מספקת להוכחת אשמתו בסיוע לביצוע עבירות המרמה והזיוף על ידי רבינוביץ, לא כל שכן לשם הרשעתו בביצוע בצוותא של העבירות האמורות, שכן הן אינן מגיעות כדי רמת הוודאות הדרושה במשפט פלילי לשם הרשעה מאחר ואינן מעלות מסקנה אפשרית אחת ויחידה בדבר אשמתו.

עיקרי תגובתה של המשיבה ונימוקי הערעור מטעמה

64. לטענת המשיבה – באמצעות בא כוחה, עו"ד אליעד וינשל – שגה בית המשפט המחוזי כאשר קבע כי מעשיו של מורגנשטרן עולים כדי סיוע בלבד ולא כדי ביצוע בצוותא. טעות זאת נבעה לדידה של המשיבה משום שבית המשפט המחוזי התבסס על מבחן השליטה בלבד, אולם לטענת המשיבה הפסיקה הדגישה כי אין מבחן השליטה מהווה את המבחן הבלעדי, וכי קיימים מספר מבחנים אפשריים חלופיים. לטענת המשיבה מורגנשטרן היה שותף פעיל בעסקת המרמה בעיקר שלביה, החל במצג שווא של ניהול משא ומתן (אל מול עו"ד ויינרוט), דרך תרומה ליצירת מעמד החתימה ועד להברחת הכספים, ולפיכך מתקיים היסוד העובדתי במסגרת ביצוע בצוותא של העבירות האמורות, כל שכן כאשר מורגנשטרן קיבל לפחות רבע מיליון דולר כתוצאה מביצוע העבירות האמורות. בנוסף לכך מתקיים במורגנשטרן גם היסוד הנפשי הדרוש לביצוע בצוותא של העבירות האמורות, אותו ניתן ללמוד ממסכת הראיות הנסיבתיות ומקביעותיו העובדתיות של בית המשפט המחוזי בהכרעת דינו, ובהן: יחסי השותפות והאמון המלא בין רבינוביץ לבין מורגנשטרן והיותו של האחרון נציגו של רבינוביץ בישראל; נטילת חלק פעיל ביצירת מצג שווא של משא ומתן אל מול עו"ד ויינרוט; ניסיונו של מורגנשטרן כשלושה שבועות לפני מעמד החתימה לשכנע את עו"ד פרי לוותר על חתימתו של הפטריארך בכתב ידו ואף הפניית תשומת ליבו לכך שבסיטואציה שתהיה ייתכן שיהיו מסמכים רק עם צילום של החותמות; מגעיו של מורגנשטרן עם חלפנים עובר למעמד החתימה המלמדים על כך שמורגנשטרן ידע מבעוד מועד כי יהיה צורך בפריטת ההמחאות למזומנים.

65. עוד טוענת המשיבה כי מערכת הראיות הנסיבתיות שעומדות לחובתו של מורגנשטרן, כפי שעמד עליהן בית המשפט המחוזי בהכרעת דינו, חזקה דיה הן כדי לבסס את חלקו של מורגנשטרן במעשי המרמה והן כדי לבסס את מודעותו לכוונת המרמה. בנוסף לכך טוענת המשיבה כי אין לקבל את טענת האפליה שהעלה מורגנשטרן, היות שתשתית הראיות שהייתה לחובת המעורבים האחרים בפרשה לא הספיקה לביסוס יסוד סביר להרשעתם בפעולת המרמה. מוסיפה לטעון המשיבה כי טענת "הקורבן" שמעלה מורגנשטרן בערעור, לפיה הוא האמין למצג השווא של רבינוביץ כי מדובר היה בעסקה אותנטית, בלא שהתגבשה אצלו כוונה לפעולות המרמה והזיוף, הועלתה על ידו לראשונה בערעור. בתגובה לטענה זו השיב מורגנשטרן, כי אכן טענה זו לא מוצתה על ידו בפני בית המשפט המחוזי, אולם הטעם

לכך הוא היותו מיוצג על ידי בא כוחו של רבינוביץ, ולפיכך העלאת הטענה האמורה הייתה בבחינת ניגוד אינטרסים מובהק.

מורגנשטרן כמסייע – האמנם?

66. סבורים אנו כי דין ערעורו של מורגנשטרן בענין הרשעתו כמסייע לביצוע עבירות המרמה והזיוף להתקבל ואילו דין הערעור שהגישה המשיבה על אי הרשעתו כמבצע עיקרי להידחות. אין בתשתית הראיות הנסיבתיות שהציגה המשיבה כדי לבסס את רף ההוכחה הדרוש במשפט הפלילי מעבר לכל ספק סביר, לשם הוכחת סיועו של מורגנשטרן לביצוע עבירות המרמה והזיוף על ידי רבינוביץ, לא כל שכן לשם הרשעתו בביצוע בצוותא של העבירות האמורות. אכן, תוצאה זו כרוכה בהתערבות במסקנותיו של בית המשפט המחוזי. עמדנו בעניינו של רבינוביץ על כך כי כאשר ממצאיה של הערכאה הדיונית מתבססים על הסקת מסקנות לוגיות ממערכת של ראיות נסיבתיות, הרי שלערכאה הדיונית אין כל יתרון על ערכאת הערעור ובכגון דא יקל הדבר על ערכאת הערעור לבחון את הליך הסקת המסקנות של הערכאה הדיונית. יפים לכאן דברים שנאמרו בעניין מקדאד, לעיל, בעמוד 228:

“כאשר קביעותיה של הערכאה הדיונית מבוססות, רובן ככולן, על הסקת מסקנות לוגיות מן הראיות הנסיבתיות, גדר ההתערבות של ערכאת הערעור רחב יחסית – כל זאת בהשוואה למקרים המבוססים על ראיות ישירות, אשר יסודן, דרך כלל, בהתרשמות הערכאה הראשונה ממהימנות העדים” (עוד ראו: סעיף 8 לפסק הדין ב-ע”פ [4510/07](#) טראבוניאן נ’ מדינת ישראל (פורסם בנבו), 17.1.2008); סעיף 21 לפסק הדין ב-ע”פ [10479/08](#) פלוני נ’ מדינת ישראל (פורסם בנבו), 11.6.2009) (להלן – עניין פלוני).

הרשעה על סמך ראיות נסיבתיות

67. בית משפט זה הדגיש לא אחת כי ניתן להרשיע נאשם על בסיס ראיות נסיבתיות בלבד. ואולם, נקבע כי בטרם יעשה כן בית המשפט, יבחן הוא את מכלול הראיות הנסיבתיות ואת הסברי הנאשם במבחני ההיגיון וניסיון החיים, ורק אם המסקנה המרשיעה גוברת באופן ברור והחלטי על כל תזה חלופית ולא נותרת כל מסקנה סבירה אחרת, ניתן לומר שאשמת הנאשם הוכחה מעל לכל ספק סביר (ראו למשל: סעיף

22 לפסק הדין בעניין פלוני; יעקב קדמי על הראיות חלק שני 692 (מהדורה משולבת ומעודכנת, 2003), להלן – קדמי).

68. העיקרון המנחה בניתוחן של ראיות נסיבתיות הוא שיש לבחון בהליך תלת שלבי, כפי שהדגישה השופטת פרוקצ'יה בסעיף 3 לפסק דינה ב-[ע"פ 9372/03 פון ויזל נ' מדינת ישראל, פ"ד נט \(1\) 745, 754 \(2004\)](#):

"בשלב ראשון נבחנת כל ראיה נסיבתית בפני עצמה כדי לקבוע אם ניתן להשתית עליה ממצא עובדתי; בשלב שני, נבחנת מסכת הראיות כולה לצורך קביעה האם היא מערבת, לכאורה, את הנאשם בבצוע העבירה, כאשר הסקת המסקנה המפלילה היא תולדה של הערכה מושכלת של הראיות, בהתבסס על ניסיון החיים ועל השכל הישר. המסקנה המפלילה עשויה להתקבל גם מצירופן של כמה ראיות נסיבתיות, אשר כל אחת בנפרד אמנם אינה מספיקה לצורך הפללה, אך משקלן המצטבר מספיק לצורך כך. בשלב שלישי, מועבר הנטל אל הנאשם להציע הסבר העשוי לשלול את ההנחה המפלילה העומדת נגדו. הסבר חלופי למערכת הראיות הנסיבתית, העשוי להותיר ספק סביר ביחס להנחה המפלילה את הנאשם, די בו כדי לזכותו. בית המשפט מניח את התיזה המפלילה של התביעה מול האנטי-תיזה של ההגנה, ובוחן האם מכלול הראיות הנסיבתיות שולל מעבר לכל ספק סביר את גרסתו והסברו של הנאשם" (ההדגשות אינן במקור).

69. יודגש כי במסגרת השלב השלישי של בחינת הראיות הנסיבתיות, יש לבחון את ההסבר שמציע הנאשם לנסיבות המפלילות בראי מבחן הספק הסביר. הסברו של הנאשם יוכל להוביל לזיכוי מחמת הספק, אם בהסבר החלופי המוצע על ידו יש כדי להטיל ספק בעוצמת הראיות המפלילות שהציגה המאשימה. לדעתנו וכפי שיפורט הראיות נגד מורגנשטרן שהן ראיות נסיבתיות אינן עוברות את סף המבחן השני ולכן אין אנו מייחסים משמעות לכך שההסבר לפיו רבינוביץ הונה גם את מורגנשטרן הועלה רק מפי הסניגור ולראשונה בערעור.

70. נצא ונראה האם הראיות הנסיבתיות עליהן הסתמך בית המשפט המחוזי מעלות מסקנה אחת ויחידה אפשרית בדבר אשמתו של מורגנשטרן בסיוע לביצוע עבירות הזיוף והמרמה על ידי רבינוביץ. כאמור, המחלוקת בין הצדדים היא בעיקר בדבר קיומו

לאור אמות מידה אלה, נבחן האם ניתן לקבוע כמסקנה אחת ויחידה מן הראיות כי התקיים במורגנשטרן היסוד הנפשי של עבירת הסיוע על בסיס הראיות הנסיבתיות העומדות לחובתו.

72. כאמור, הבסיס הראשון ממנו הסיק בית המשפט המחוזי את קיומו של היסוד הנפשי של מורגנשטרן כמסייע הוא שותפותו העסקית עם רבינוביץ, במובן זה שבית המשפט המחוזי קבע כממצא עובדתי שמורגנשטרן היה נציגו של רבינוביץ בישראל וניהל בשמו את העסקים תוך ביצוע מגוון הפעולות הנדרשות לשם השלמת עסקאות המקרקעין, כך שהייתה ביניהם מערכת אמון מלאה, ולכן אין זה מתקבל על הדעת כי רבינוביץ לא שיתף את מורגנשטרן בסוד העניינים ובכוונתו להונות את הקק"ל ואת ממשלת ישראל. לפיכך, סבר בית המשפט המחוזי כי משהיה מורגנשטרן מודע לכוונתו הפלילית של רבינוביץ ואף היה מודע לכך שפעולותיו מסייעות לרבינוביץ בהגשמת המרמה והזיוף כאמור, הרי שנתגבשה אצלו הכוונה לסייע לרבינוביץ בהגשמת מזימתו. ואולם, השאלה היא האם אמנם ניתן לגזור מהשותפות העסקית-מקצועית שבין מורגנשטרן לבין רבינוביץ גם שותפות פלילית. סבורים אנו כי התשובה לשאלה זו הינה שלילית. לא ניתן לגזור מעצם קיומה של הרשאה, שליחות או שותפות עסקית כשלעצמן גם שותפות למחשבה פלילית, שכן מדובר בשני מישורי פעילות נפרדים שהזיקה ביניהם אפשרית אך כלל אינה הכרחית או טבעית.

כך למשל, בסיטואציה שבה יש שותפות בין מספר רואי חשבון, לא ניתן לגזור מאחריותו הפלילית של שותף אחד שמעל בכספים שטופלו על ידי השותפות ובמהלך עיסוקה הרגיל את קיומה של מחשבה פלילית לסיוע אצל השותפים האחרים ו/או את מודעותם לביצוע המעילה, שכן בהחלט מתקבל על הדעת כי השותף שביצע את המעילה, לא הכניס את יתר השותפים בסוד העניינים, אם מתוך רצון שלא לחלוק איתם בשלל ואם מתוך רצון למדר אותם מפעולותיו על מנת למנוע את דליפתן של ראיות שעשויות להביא להרשעתו בהמשך.

קיים לדעתנו ספק סביר ובלתי קלוש בדבר האפשרות שרבינוביץ לא שיתף את מורגנשטרן בסוד העניינים על אף שהאחרון היה נציגו בישראל, שכן אין מחשבתו של מורשה לניהול עסקים יכולה להיגזר באופן ישיר ממחשבתו הפלילית של מרשהו, אלא נדרשות ראיות מסבכות נוספות המתאפיינות בטיב שונה ומחוזק.

73. יובהר, לא נעלמו מעינינו תשובותיו של מורגנשטרן בחקירתו הנגדית בבית המשפט המחוזי המעידות על יחסי האמון שהתקיימו בין שני השותפים לעסקים (עמוד 1690 לפרוטוקול):

”ש. אני מבין שהיחסים בינך לבין רבינוביץ – ככל שהדבר תלוי בכך – הם יחסי אמון מוחלטים
 ת. נכון
 ש. האם אי פעם שיקרת לו במשהו?
 ת. לא
 ש. האם הסתרת ממנו משהו הקשור בעסקים המשותפים שלכם?
 ת. לא חושב
 ש. האם ידוע לך על דבר שהוא הסתיר ממך או הוא שיקר לך?
 ת. לא” [ההדגשות אינן במקור].

מתשובתו לשאלה האחרונה עולה לכאורה כי מורגנשטרן עצמו לא היה סבור או למצער לא היה מוכן לומר גם בשלב עדותו שיש דבר הנוגע לקשרים העסקיים המשותפים לשניים שהוסתר ממנו על ידי רבינוביץ. ואולם, איננו סבורים כי יש בדברים האמורים לעמוד בסתירה לאפשרות שלא כך היה. לא מן הנמנע שהעובדה שמורגנשטרן נתן אמון מלא ברבינוביץ אפשרה לאחרון לרתום את מורגנשטרן לצרכיו מבלי לעורר אצלו חשד בדבר אותנטיות העסקה. כמו כן העובדה כי מורגנשטרן סבר שמדובר ביחסי אמון מוחלטים משקפת את הלך מחשבתו בלבד, אך אין בה כדי ללמד על הלך מחשבתו של רבינוביץ ועל אופן התנהלותו במקרה דנן.

74. אכן, בפעולותיו של מורגנשטרן היו מעשים המסבכים אותו באקטוס ראוס של סיוע, וביניהן העובדה כי מורגנשטרן העביר טיוטות ושינויים מבוקשים בנוסח החוזה לעו”ד ויינרוט; יצר מגעים עם חלפנים לפריטת השיקים למזומן בטרם חתימת ההסכם, גייס את עו”ד פרי למשימה ואף הזהירו לפני מעמד החתימה כי ייתכן שייאלץ להסתפק בצילום החותמות ובצילום תעודת הזהות של הפטריארך.

ואולם, גם בראיות אלה אין להוביל למסקנה אחת ויחידה בדבר מודעותו של מורגנשטרן למרמה ולזיוף ו/או לרצונו לסייע לרבינוביץ בעבירות, שכן כפי שקבע בית המשפט המחוזי כממצא עובדתי, מורגנשטרן היה עוזרו ונציגו של רבינוביץ בישראל ובמסגרת זו הוטל על מורגנשטרן כעניין שבהגדרה לבוא במגע עם עורכי הדין המלווים ולטפל בכל ההליכים הכרוכים בסגירת העסקאות. יוצא אפוא כי בהתבסס על

קביעתו העובדתית של בית המשפט המחוזי, ניתן להגיע לכלל מסקנה כי טיב הפעולות המחשידות את מורגנשטרן נכלל במסגרת הגדרת תפקידו כנציגו בישראל של רבינוביץ ונדרש בתוקף השותפות העסקית שלו עם רבינוביץ ששהה אותה עת בארצות-הברית, ולא מעבר לכך.

75. שאלה אחרת שעולה היא האם לא היה בנסיבות הפרשה כדי לעורר את חשדו של מורגנשטרן, והאם משנמנע לבררן עצם הוא את עיניו? לא נוכל להשיב על כך בחיוב בדרגת הודאות הנדרשת במשפט פלילי. לכל הנוגעים בדבר, לרבות ובעיקר עו"ד ויינרוט, הקק"ל וממשלת ישראל, היה ברור שמדובר בעסקה חשאית ורגישה הדורשת נקיטת אמצעים מיוחדים בשל האינטרסים הפוליטיים המעורבים בעניין והלחצים שהופעלו על ידי גורמים פרו-פלסטיניים על הפטריארך, אשר בעטיים עלה החשש כי הפטריארך יחזור בו מהסכמתו לעסקה, ולפיכך נדרשה בנסיבות העניין שיטת פעולה ייחודית ושונה מהנהוג בעסקאות כגון דא. החשש האמור אף הוביל את ממשלת ישראל והקק"ל להבין כי הפטריארכיה לא תוכל להתקשר עם חברה בעלת זיקה יהודית-ישראלית ובדיוק בשל כך הסכימו ממשלת ישראל והקק"ל להעביר 20 מיליון דולר לחברה זרה – שיטת פעולה בלתי שגרתית בהתחשב בעובדה שמדובר ברכישת זכויות בקרקעות על ידי המדינה באמצעות קק"ל בקנה מידה כה נרחב. מה לנו לדרוש ממורגנשטרן לחשוך ולפשפש בהוראות שקיבל מרבינוביץ אם אף ממשלת ישראל, אשר חבה בנטלי בדיקה מוגברים עובר לשימוש בכספי הקופה הציבורית, הולכה שולל על ידי רבינוביץ ונפלה אף היא בפח שהטמין לה. אכן אין כל הצדקה לעשות כן לאחר שנוכחנו לדעת בדיעבד כי המדינה עצמה והגורמים מטעמה הולכו שולל אחר מקסמי השווא שהציג בפניהם רבינוביץ. אין לשלול את האפשרות שמורגנשטרן אף הוא האמין למצג השווא של רבינוביץ אשר גרם לו לפעול במהלך שלביה השונים של העסקה לשם קידומה, תוך מתן אמון כי מדובר בעסקה אותנטית שתשיא את רווחיהם של המערערים ותיטיב עם כולם.

76. עוד ייאמר כי גם אם מורגנשטרן היה מעורב בתיאום התצהירים בסמוך לאחר חשיפת הפרשה ובמסגרת ההליך האזרחי, כפי שקבע בית המשפט המחוזי, עדיין אין בכך כדי לנטוע בו את אותו יסוד נפשי של סיוע בשעת מעשה, שכן מדובר בנקודת זמן מאוחרת באופן משמעותי לפעולות המרמה והזיוף של רבינוביץ, ולא ניתן להשליך באופן ישיר מאירועים אלה שהתרחשו בדיעבד לגבי הלך נפשו של מורגנשטרן בנקודת הזמן המוקדמת של הכנת פעולות המרמה והזיוף ומימושן.

77. ראייה נסיבתית נוספת שבעטיה קבע בית המשפט כי יחסי האמון בין המערערים נסובו על שיתוף פעולה למימוש המרמה והזיוף, היא רבע מיליון דולר שקיבל מורגנשטרן. ואולם, יש להשקיף על סכום כספי זה בפרופורציה הנכונה ובהתחשב בממדיה הנרחבים של העסקה, אשר בעטיים זכה מורגנשטרן לסכום צנוע יחסית של רבע מיליון דולר מתוך 16 מיליון דולר. התבוננות מאוזנת על סכומי העסקה תוביל למסקנה כי בהחלט ניתן לראות באותם כספים שנטל מורגנשטרן כעמלה סבירה ולגיטימית שגבה בתמורה לשירותיו בקידום העסקה. האם יש לצפות מאדם שמקדיש מזמנו וממשאביו לקידום עסקת מקרקעין במימדים כה נרחבים לעבוד ללא תמורה כלשהי. נדמה כי התשובה לשאלה זו הינה מובנת מאליה ואין צורך להרחיב בנדון.

אכן, גרסתו של מורגנשטרן בבית המשפט המחוזי לא הייתה כי רבע מיליון הדולר שקיבל מטויב הם בחזקת עמלה המגיעה לו בגין שירותיו במסגרת העסקה, אלא הוא טען כי מדובר בהלוואה אישית שנטל מטויב ואף השיב לו אותה כפי שנהג לעשות בעבר, גרסה שבית המשפט המחוזי דחה כאמור. גם בערעור מורגנשטרן טען לפנינו כי מדובר בהלוואה שנטל מטויב והחזיר לו, אולם לטענתו גם אם תדחה גרסתו כי מדובר בהלוואה הרי שאין לכך נפקות ממשית משום שכספים אלו הינם בגדר עמלה המגיעה לו כדין בגין השירותים השונים אותם העניק במהלך העסקה.

אין לחדד כי יש בעניין רבע מיליון הדולר האמורים כדי לעורר חשד באשר להתנהלותו של מורגנשטרן לאורך שלבי העסקה השונים, אולם אין די בחשדות בעלמא ללא ביסוס ראייתי להראות כי מורגנשטרן נטל חלק ממשי בשלל. יש לזכור כי בסופו של יום מסלול הכסף מוביל לשתי דמויות מפתח בפרשה בלבד והן רבינוביץ וזיסמן, אשר חלקו ביניהם את השלל, כאשר לידיו של מורגנשטרן הגיע סכום של רבע מיליון דולר בלבד. הדעת נותנת כי אם מורגנשטרן היה שותף למעשי המרמה והזיוף, לא היה מסתפק בסכום צנוע יחסית של רבע מיליון דולר, בהתחשב בסיכון הכרוך בחשיפתו כצד לפעולות מרמה וזיוף כלפי גופים ציבוריים ובקשר לקרקעות בעלות חשיבות לאומית. בנסיבות העניין מבחן השכל הישר נותן כי מורגנשטרן היה דורש סכומים גבוהים בהרבה אשר משקפים את דרגת הסיכון האמורה.

אכן, ככל שעסקת קרקעות בית שמש ועסקת קרקעות הרכבת היו יוצאות לפועל, אין ספק כי מורגנשטרן היה מיטיב את מצבו, אולם קיומו של אינטרס כלכלי

בעסקה, כשלעצמו אינו יכול להעיד על קיומה של מחשבה פלילית הממלאת אחר דרישת התכליתיות. אך טבעי הוא שאדם יפעל לקידום עסקה שצפויה להניב לו בעתיד יתרונות כלכליים, ולפיכך מעצם קיומו של יתרון כלכלי והשקעת מאמצים למימושו עדיין אין כדי להשליך באופן ישיר על קיומו של יסוד נפשי כאמור.

78. בית המשפט המחוזי קבע כי מעורבותו של מורגנשטרן בפעולות שיבוש מהלכי חקירה מעידה על כך שרצה לסייע לרבינוביץ למנוע את חשיפתן של פעולות המרמה והזיוף, וככל הנראה שלא בכדי. אכן, קיים קושי להבין מדוע השתתף מורגנשטרן בפעולות שיבוש מהלכי חקירה שעה שהפרשה כבר נחשפה והוא היה מודע לחשדות שהועלו כלפי רבינוביץ באשר לביצוע פעולות המרמה והזיוף כאמור. אם אכן מורגנשטרן הוטעה אף הוא על ידי רבינוביץ, הרי שחשיפת הפרשה הייתה צריכה להאיר את עיניו ולגרום לכך שיסרב לשתף פעולה עם רבינוביץ. ואולם, למרות הכל הוא נטל חלק בשיבוש מהלכי חקירה לשם טשטוש הראיות. סימן שאלה גדול מתנוסס מעל התנהלותו של מורגנשטרן במסגרת "הסימולציה", שכן לא ניתן לקבל את הסברו לפיו השתתפותו ב"סימולציה" נועדה לרענן את זכרונו של עו"ד פרי לגבי מה שאירע בחדרו של הפטריארך. מורגנשטרן עצמו כלל לא היה בחדרו של הפטריארך אלא נשאר בחדר ההסבה ולכן כלל לא יכול היה לדעת מה אירע שם. אכן, בהתנהלות זו של מורגנשטרן יש כדי לעורר חשד משמעותי באשר לנסיבות פעילותו בשלביה הקודמים של העסקה. ואולם, אין די בחשדות, משמעותיים ככל שיהיו, אלא יש צורך בראיות של ממש. בנסיבות העניין לא ניתן לומר בוודאות הדרושה במשפט הפלילי כי מעורבותו של מורגנשטרן בפעולות שיבוש מהלכי חקירה הינה המשך ישיר לסיוע שהעניק האחרון לרבינוביץ במימוש פעולות המרמה והזיוף לאורך כל הפרשה. יש מרחק רב בין שני שלבים שונים אלה לאורך סרגל הזמנים, ועל מנת לגשר על פער זה יש צורך ביותר מחששות וחשדות. הפער האמור הוא אותו רכיב ראייתי שהמשיבה לא צלחה להוכיחו והוא החוליה החסרה לשם הוכחת היסוד הנפשי של מורגנשטרן כמסייע.

79. לדעתנו, אין בכל אחת מהראיות הנסיבתיות הנ"ל כשלעצמן כדי לבסס במידה מספקת את קיומו של היסוד הנפשי של מסייע אצל מורגנשטרן, זאת בשל החולשה הטמונה בהן כמבואר לעיל. גם במסכת הראיות הנסיבתיות כמכלול אין כדי להביא למסקנה אחת ויחידה בדבר קיומו של יסוד נפשי של מסייע במורגנשטרן. אשר על כן, לא מתקיים המבחן להרשעתו של מורגנשטרן כמסייע על בסיס הראיות הנסיבתיות שהובאו בעניינו בפני בית המשפט המחוזי.

אכן ממסכת הראיות הנסיבתיות במקרה דנן אמנם ניתן להסיק את המסקנה שאליה הגיע בית המשפט המחוזי ואולם אין זו המסקנה היחידה האפשרית. כאשר מסכת הראיות הנסיבתיות בעניינו של המערער מעלה חשדות ותהיות באשר להתנהגותו, אך בו בזמן אינה מגיעה כדי הסף הראייתי הדרוש במשפט הפלילי – מעל לכל ספק סביר – אין לנו אלא לזכות את המערער מחמת הספק.

בית המשפט אינו רשאי להסתפק בראיות נסיבתיות שמעלות אך חששות, תמיהות או שאלות באשר להתנהלותו של הנאשם אלא עליו להיות משוכנע מעל לכל ספק סביר כי הוא ביצע את המיוחס לו. בהתחשב ברמת הוודאות הנחוצה במשפט הפלילי, איננו משוכנעים כי למורגנשטרן היה היסוד הנפשי הנדרש ויש לזכותו מחמת הספק בכל הקשור לסיוע לעבירות המרמה והזיוף שביצע רבינוביץ.

80. בשים לב לכך שלא ניתן להרשיע את מורגנשטרן כמסייע לפעולות המרמה והזיוף, מובן מאליה כי לא ניתן אף להרשיעו בביצוע בצוותא שכן הדבר דורש הוכחתו של יסוד נפשי מוגבר, ועל כן מתייחר הצורך לדון בערעור מטעם המשיבה, במסגרתו מבקשת היא לייחס למורגנשטרן ביצוע בצוותא יחד עם רבינוביץ של עבירות המרמה והזיוף.

שיבוש מהלכי חקירה

81. מאותם הנימוקים שלא מצאנו לנכון להתערב בהרשעתו של רבינוביץ בגין עבירת שיבוש מהלכי חקירה, אין אנו מוצאים הצדקה להתערב גם בהרשעתו של מורגנשטרן בעבירה זו, אשר יסודותיה הוכחו כדבעי באשר לשני המערערים. אין לקבל את טענתו הבלתי מתקבלת על הדעת של מורגנשטרן לפיה כל שרצה לעשות במהלך "הסימולציה" הוא לרענן את זכרונו של עו"ד פרי. כיצד יכול היה מורגנשטרן לרענן את זכרונו של עו"ד פרי אם הוא עצמו כלל לא נכח בחדרו של הפטריארך. הרשעתו של מורגנשטרן בעבירת שיבוש מהלכי חקירה מבוססת על עדותו של עו"ד פרי בבית המשפט כמבואר לעיל, ודי בה כדי להוות בסיס ראייתי איתן להרשעה בגין עבירה זו.

82. אשר על כן, הננו מורים על ביטול הרשעתו של מורגנשטרן בסיוע לביצוע עבירות המרמה והזיוף, אולם אנו מותירים על כנה את הרשעתו בעבירת שיבוש מהלכי

חקירה. בעקבות ביטול הרשעתו של מורגנשטרן בסיוע לביצוע עבירות המרמה והזיוף, הננו מורים על ביטול רכיבי הקנס והפיצוי שהושתו עליו במסגרת גזר דינו של בית המשפט המחוזי. ואולם, משהותרנו את הרשעתו בעבירת שיבוש מהלכי חקירה על כנה אנו קובעים כי הממונה על עבודות שירות יודיע, בתוך 30 ימים, אם מורגנשטרן מתאים לשאת בעונש מאסר בדרך של עבודות שירות ומה המקום שהוא מיעד לו. לאחר קבלת חוות דעת הממונה, והסכמתו של מורגנשטרן כאמור [בסעיף 51\(ב\)\(2\) לחוק העונשין](#) אם ימליץ על כך הממונה על עבודות שירות, יינתן פסק דין משלים בעניינו.

ש ו פ ט

ש ו פ ט

השופט א' גרוניס:

1. חבריי, השופטת נאור והשופט דנציגר, סבורים כי יש לדחות את ערעורו של המערער [בע"פ 4364/08](#) (להלן - רבינוביץ) על הרשעתו עוד סבורים הם, כי יש לקבל את ערעורו של המערער [בע"פ 4358/08](#) (להלן - מורגנשטרן) על הרשעתו בעבירות המרמה והזיוף ולהורות על זיכוי מעבירות אלו מחמת הספק. באשר להרשעה בעבירה של שיבוש מהלכי משפט, הגיעו חבריי למסקנה כי יש לדחות את ערעורו של מורגנשטרן. מצטרף אני בהסכמה לתוצאה אליה הגיעו חבריי בכל הנוגע לערעור של רבינוביץ. כמו כן, מסכים אני כי יש לדחות את ערעורו של מורגנשטרן בנוגע להרשעתו בעבירה של שיבוש מהלכי משפט. עם זאת, אין בידי להסכים לתוצאה המוצעת על ידי חבריי של קבלת הערעור ביחס להרשעתו של מורגנשטרן בעבירות המרמה והזיוף. מכיוון שדעתי היא דעת מיעוט, אסתפק בהצגה תמציתית של עיקרי עמדתי.

2. אין חולק, כי הראיות נגד מורגנשטרן הן נסיבתיות בלבד. ראיות נסיבתיות הן ראיות אשר אינן מצביעות באופן ישיר על הממצא העובדתי הטעון הוכחה. על מנת להסיק מהראיות הנסיבתיות את הממצא העובדתי המבוקש, נדרש בית המשפט לבצע צעד נוסף, שהוא תהליך לוגי של הסקת מסקנות (ראו, [ע"פ 9439/06](#) איפרגן נ' מדינת ישראל, פסקה 13 [פורסם בבנו], 10.4.08); [ע"פ 6167/99 בן שלוש נ' מדינת ישראל](#), [פ"ד נו\(6\) 577, 586-587 \(2003\)](#)). כדי לבסס מסקנה מרשיעה על ראיות נסיבתיות, נדרש כי התרחיש העובדתי המפליל יהא התרחיש היחיד המתיישב עם הראיות. לשם כך, כפי שצינו חבריי, יש להעמיד את התרחיש המרשיע אל מול התרחישים

האלטרנטיביים ולבחון את ייתכנותו של כל אחד מהם על פי המארג הראייתי הנסיבתי. רק אם מגיע בית המשפט למסקנה חד משמעית, כי התרחיש המרשיע הוא התרחיש היחיד המתיישב עם חומר הראיות הנסיבתי, פתוחה הדרך להרשעה. יודגש, עם זאת, כי על מנת ליצור ספק סביר אין די בהעלאת תזה עובדתית מזכה קלושה ודמיונית. נדרש, כי התזה העובדתית החלופית תהא סבירה ותהיה לה אחיזה בחומר הראיות (ראו, [ע"פ 1888/02 מדינת ישראל נ' מקדאד, פ"ד נו\(5\) 221, 228](#), מול האות ג (2002); [ע"פ 409/89 מדינת ישראל נ' רוימי, פ"ד מד\(3\) 465, 471](#), מול האות ז (1990)). נקודה נוספת שיש להדגישה היא, כי בחינת השאלה האם התרחיש המרשיע מתחייב מעבר לכל ספק סביר מן הראיות הנסיבטיות צריכה להיעשות ביחס לכלל הראיות הנסיבטיות. ייתכן מצב בו לגבי כל אחת מן הראיות הנסיבטיות יהיה כפי הנאשם הסבר בלתי מפליל סביר, אולם הצטברותן של הראיות הנסיבטיות יחדיו תביא למסקנה כי התרחיש המרשיע הוא האפשרות הסבירה היחידה הבאה בחשבון (ראו למשל, [ע"פ 524/77 מזרחי נ' מדינת ישראל, פ"ד לב\(2\) 682, 685-686](#) (1978); [ע"פ 351/80 חולי נ' מדינת ישראל, פ"ד לה\(3\) 477, 484](#) (1981); [ע"פ 9897/05 אלמגור נ' מדינת ישראל](#), פסקה 14 (פורסם בנבו) 23.11.2006).

3. במקרה שבפנינו, השאלה הטעונה הכרעה היא האם היה מורגנשטרן מודע, בין אם באופן מלא ובין אם בגדר חשד ממשי, כי העסקה אותה רוקם רבינוביץ אינה אלא תרמית נועזת ומתוחכמת. המדינה מצביעה על עובדות שונות, אשר לטענתה מלמדות כי מורגנשטרן היה מודע למרמה. נפרט את האינדיקציות עליהן מצביעה המדינה ונבחן את השאלה האם יש בהן ובהצטברותן כדי לבסס את הרשעתו של מורגנשטרן מעבר לכל ספק סביר. המדינה מצביעה על כך שמורגנשטרן היה יד ימינו של רבינוביץ בארץ. עוד מצביעה המדינה על מעורבותו של מורגנשטרן במשא ומתן, כביכול, שניהל רבינוביץ מול עו"ד י' ויינרוט בשם הפטריארכיה. המדינה מצביעה גם על הריווח שהיה צפוי למורגנשטרן מהעסקאות במקרקעין במתחם הרכבת בירושלים ובבית שמש. מקובלת עליו עמדתם של חבריי, לפיה שותפות עסקית, ולו הדוקה, אינה מלמדת בהכרח כי שיתוף הפעולה הקיף גם פעילות עבריינית של אחד השותפים. כמו כן, ריווח צפוי מפעילות בלתי חוקית מסוימת אינו מלמד בהכרח כי המבצע היה מודע לאי החוקיות. עם זאת, נתונים אלו יש בהם כדי להצביע על כך שלמורגנשטרן היו הזדמנות ומניע להשתתף במעשה המרמה. מניע והזדמנות הם ראיות נסיבטיות, אשר יש לשקול אותן על רקע יתר הראיות ([ע"פ 728/84 חרמון נ' מדינת ישראל, פ"ד מא\(3\) 617, 629](#) (1987); [ע"פ 6679/04 סטקלר נ' מדינת ישראל](#), פסקה 31 (פורסם בנבו), 11.5.06).

ברי, כי לא ניתן להרשיע על בסיס ראיות נסיבתיות מסוג זה בלבד. מסקנה כי אדם יכול היה לבצע עבירה ואף להפיק ממנה תועלת, אינה שקולה בשום פנים למסקנה כי הוא אכן ביצע אותה. ראיות המצביעות על הזדמנות או על מניע אינן יכולות להיות יותר מאשר נדבך צדדי, התומך בתשתית ראייתית הכוללת גם ראיות המצביעות באופן ממוקד על מעורבות הנאשם בעבירה. במקרה דנא, קיימות ראיות נסיבתיות הקושרות את מורגנשטרן באופן ספציפי למעשה המרמה. הצטברותן של ראיות אלו יש בה, לטעמי, כדי להכריע את הכף לחובתו של מורגנשטרן.

4. נסיבה מחשידה אחת היא פנייתו של מורגנשטרן לחלפן הכספים יצחק טובי (להלן - טובי) לשם פריטת השיקים ששולמו כביכול לפטריארך. בית המשפט המחוזי קבע, כי מורגנשטרן בירר אצל טובי האם ביכולתו של האחרון לפרוט שיקים בסך 9 מיליון דולר לפני מעמד החתימה המדומה (ראו, פסקה 260 לפסק הדין). מסקנה זו הסיק בית המשפט מהודעותיהם במשטרה ומעדויותיהם במשפט של רבינוביץ ושל טובי ומסתירות מסוימות שהתגלו בגרסתו של מורגנשטרן. מורגנשטרן טען, כי פניותיו לפטריארך לפני מעמד החתימה היו "גישושים" כלליים בקשר לאפשרות לפרוט שיקים בסכום גבוה. לטענתו, מניסיון קודם ידע שהפטריארך מעדיף כסף מזומן ועל כן הניח שיהיה עליהם לפרוט את השיקים. בית המשפט דחה טענות אלו, בין היתר בגין סתירות שהתגלעו בין הגרסה שמסר מורגנשטרן במשטרה לבין גרסתו במשפט. בית המשפט קבע, כי העובדה שמורגנשטרן טען בחקירה במשטרה כי פנה לטובי לראשונה ביום ראשון 16.4.00, יומיים לאחר מעמד החתימה, מקשה על אימוץ גרסתו. לגישת בית המשפט, תזת "הגישושים הכלליים" שנעשו, כביכול, לפני הפנייה המפורשת בה הוזכר סכום מדויק נולדה בעדות במשפט על מנת להתאים לעדויות של רבינוביץ ושל טובי (ראו, פסקאות 259-261 לפסק הדין). פנייתו של מורגנשטרן בקשר לפריטת הכסף לפני מעמד החתימה, ובמיוחד הזכרת הסכום אותו יהא צורך לפרוט, אינה מתאימה, על פני הדברים, לתרחיש לפיו סבר כי מדובר בעסקה כשרה. זאת, שכן למורגנשטרן לא הייתה דרך לדעת שהסכום שיבקש הפטריארך לפרוט יהיה דווקא 9 מיליון מתוך הסכום של 16 מיליון דולר שקיבל.

5. ראייה נסיבתית אחרת שהזכיר בית המשפט המחוזי נוגעת להלוואה שנטל מורגנשטרן מטובי מספר ימים לאחר מעמד החתימה. אין חולק, כי מורגנשטרן לווה מטובי סכום של 250,000 דולר, אותו השיב לאחר מכן. טובי העיד, כי במעמד ההלוואה אמר לו מורגנשטרן כי ישיב אותה מכספים שיקבל בגין חלקו בעסקה עם

הפטריארכיה. מורגנשטרן הכחיש כי קיבל חלק כלשהו מן הסכום של 20 מיליון דולר ששולם במסגרת העסקה וטען, כי השיב את ההלוואה ממקורותיו. בית המשפט האמין לחלק זה בעדותו של טוביב, על אף שבאופן כללי לא רחש לה אמון. בית המשפט ציין, כי טוביב הוא חבר קרוב של מורגנשטרן ובעדותו נטה לטובתו ולא חסך אף באמירת שקרים לשם כך (ראו פסקאות 259 ו-377 לפסק הדין). בערעור נטען, כי אף אם קיבל מורגנשטרן סך של 250,000 דולר ייתכן שמבחינתו מדובר היה בעמלה לגיטימית וסבירה, ביחס להיקף העסקה בה מדובר. טענה זו אינה נעדרת היגיון. נכון אני שלא לזקוף לחובתו של מורגנשטרן את העלאת הטענה רק בשלב הערעור, וזאת בשל כך שבבית המשפט המחוזי היו הוא ורבינוביץ מיוצגים על ידי אותם עורכי דין. אולם, בעינה נותרת הקושיה מדוע טרח מורגנשטרן, גם בחקירתו במשטרה (ראו, ת/20 עמ' 6, ש' 6-10), לטעון כי טרם קיבל עמלה או תגמול כלשהו עבור חלקו בעסקה. לטענת מורגנשטרן בערעור, אילו היה הוא מעורב במזימה היה חלקו גבוה יותר והוא לא היה נזקק לקבלת הלוואה. על טענה זו יש להשיב, כי אין לדעת מה סוכם בין רבינוביץ לבין מורגנשטרן לגבי חלקו של האחרון בשלל ובעיקר לגבי המועד בו הוא יקבל אותו. מכל מקום, כאמור, הנסיבה המחשידה אינה עצם קבלת הסכום של 250,000 דולר על ידי מורגנשטרן, אלא שקריו של מורגנשטרן בעניין זה.

6. עניין אחרון אותו נזכיר הוא השיחות שהתקיימו בין מורגנשטרן לבין עו"ד אברהם פרי (להלן - פרי), אשר היה אמור לאמת, כנוטריון, את חתימתו של הפטריארך על המסמכים. בחקירתו במשטרה ובעדותו במשפט אמר פרי, כי במסגרת ההכנות לעסקה היו לו שיחות רבות עם מורגנשטרן. לדבריו, מורגנשטרן אמר לו, כי עקב מחלתו של הפטריארך ידו רועדת והוא יתקשה לחתום. על כן ביקש מורגנשטרן, כי הוא לא יעמוד על כך שהפטריארך יחתום בכתב ידו ויסתפק בהטבעת החותמות של הפטריארכיה ושל הפטריארך. לדברי פרי, הוא הביע התנגדות נחרצת לרעיון ובסופו של דבר קיבל מורגנשטרן את דעתו. עוד אמר פרי, כי מורגנשטרן אמר לו שלפטריארך אין תעודת זהות וביקש כי יסתפק בצילום שלה. פרי סיפר, כי על אף שהעניין נראה לו תמוה הוא הסכים לבקשה זו מכיוון שהכיר את הפטריארך אישית לאחר שהיה מעורב בעסקה אחרת איתו מספר שנים קודם לכן. נושא שיחה נוסף בין פרי לבין מורגנשטרן נגע למסמכי העסקה. בעניין זה קיימת סתירה מסוימת בין דברים שאמר פרי בחקירה במשטרה לבין גרסתו בעדותו. מדבריו בחקירה במשטרה ניתן להבין, כי מורגנשטרן אמר לו שיייתכן שעל חלק מהעסקאות לא יהיו חותמות מקוריות אלא רק צילום של החותמות (ראו, ת/129, עמ' 4, ש' 23-26). בעדותו במשפט טען פרי, כי דבריו

במשטרה נרשמו בצורה לא נכונה. לטענתו, מורגנשטרן לא אמר שבחלק מן המסמכים לא יהיו חתימות אותנטיות, אלא שייתכן שלא יהיו יותר משני עותקים מן המסמכים של כל עסקה (ראו, עמ' 763-765, 799-800 לפרוטוקול). מורגנשטרן הודה כי אמר לפרי שייתכן שהפטריארך לא יוכל, עקב מצבו הבריאותי, לחתום בכתב יד על המסמכים. לדבריו, כשהציע פרי כי הפטריארך יחתום בטביעת אצבע הסכים מייד, ובלבד שהדבר לא ייעשה באופן שיפגע בכבודו של הפטריארך. מורגנשטרן הכחיש, כי ביקש מפרי להסתפק בעותק מצולם של תעודת הזהות של הפטריארך או כי שוחח איתו על בעיות אחרות שעלולות לצוץ (עמ' 1692-1693 לפרוטוקול; ת/23, עמ' 4-5; עמ' 9, ש' 1-6). בית המשפט המחוזי סבר, כי התנהלותו של מורגנשטרן מול פרי מחזקת את ההנחה כי היה מעורב בתרמית (ראו, סעיף 378 לפסק הדין). לטעמי, אף אם אין בדברים משום ראיה חותכת למודעותו של מורגנשטרן לכך שמדובר בעסקת מרמה, הרי יש בהם כדי לעבות בצורה משמעותית את החשדות נגדו.

7. כאמור, הבדיקה האם ניתן לבסס הרשעה על ראיות נסיבתיות נעשית ביחס למכלול הראיות. במקרה שבפנינו, אף שכל אחת מן האינדיקציות אותן מנינו לא היה בה, אילו עמדה בפני עצמה, כדי להביא להרשעתו של מורגנשטרן, הרי הצטברות הראיות חוצה לדעתי את המסה הקריטית הנחוצה לצורך הרשעה. מורגנשטרן פעל, הן באופן כללי והן ביחס לעסקאות נשוא האישומים, בשיתוף פעולה מלא עם רבינוביץ. המרמה אמורה הייתה להניב לו ריווח כספי גדול. פנייתו של מורגנשטרן לטויב בנוגע לפריטת השיקים; טענתו (שנסתרה) כי לא קיבל תמורה כלשהי עבור מעורבותו בעסקאות; והעלאת הדרישות הבלתי שגרתיות והבלתי מוסברות (גם בהתחשב בנסיבות החריגות של העסקה) בשיחות עם פרי - כל אלו יש בהן לטעמי כדי לבסס מעבר לכל ספק סביר את המסקנה כי מורגנשטרן היה מודע לכך שמדובר בתרמית.

8. בנוגע לעבירות המרמה והזיוף, הרשיע בית המשפט המחוזי את מורגנשטרן בסיוע בלבד. בית המשפט קבע, כי אף שעולה מן הראיות שמורגנשטרן היה מודע למרמה לפני מעמד החתימה, לא ניתן לקבוע את המועד המדויק בו נודע לו על כך. עקב זאת, לא ניתן לקבוע מעבר לכל ספק סביר שמורגנשטרן היה "אדון של הפעילות העבריינית" (פיסקה 382 לפסק הדין). המדינה מערערת על קביעה זו ולטענתה יש להרשיע את מורגנשטרן כמבצע בצוותא. נוכח המסקנה אליה הגיעו חבריי, אין צורך להאריך בסוגיה זו. אסתפק בכך שאומר, שלדעתי לא נפלה שגגה בקביעתו של בית המשפט המחוזי כי לא הוכח שחלקו של מורגנשטרן במעשים חרג מתחום הסיוע.

בנוסף לערעור על סעיף ההרשעה מערערת המדינה גם על קולת עונשו של מורגנשטרן, ולטענתה ראוי להחמיר בעונשו גם אם לא תתקבל עמדתה שיש להרשיעו כמבצע בצוותא. מורגנשטרן, מצידו, מערער על חומרת עונשו. לאור התוצאה אליה הגיעו חבריי, איני רואה מקום להיזקק לערעורים ההדדיים על מידת העונש.

9. אילו הייתה דעתי נשמעת, היינו דוחים באופן מלא אף את הערעור על הכרעת הדין בעניינו של מורגנשטרן.

10. כאמור בראשיתה של חוות דעתי, מסכים אני עם חבריי כי יש לדחות את ערעורו של רבינוביץ על הרשעתו. כמו כן, הנני מסכים כי יש לקבל את ערעורה של המדינה על קולת עונשו של רבינוביץ, כמוצע על ידי חבריי. אשר לעונשו של מורגנשטרן: נוכח דעתם של חבריי, הסוברים בניגוד לדעתי, כי יש לקבל חלקית את ערעורו של מורגנשטרן, יש אומנם להקל בעונש כמוצע על ידם.

ש ו פ ט

הוחלט, פה אחד, לדחות את ערעורו של רבינוביץ על הרשעתו ולקבל את ערעור המדינה על קולת עונשו. עונש המאסר בפועל הועמד על שש שנות מאסר. המאסר על תנאי יעמוד בעינו וכך גם הפיצוי לטובת הקרן הקיימת לישראל. ערעורו של רבינוביץ על חומרת עונשו התקבל במוכן זה שהקנס הוקטן ל-10 מליון ש"ח או שנתיים מאסר תמורתו.

הוחלט, פה אחד, לדחות את ערעורו של מורגנשטרן בנוגע להרשעתו בעבירה של שיבוש מהלכי משפט. התקבל, ברוב דעות מחמת הספק (השופטים נאור ודנציגר) כנגד דעתו החולקת של השופט גרוניס, ערעורו של מורגנשטרן על הרשעתו בסיוע לעבירות המרמה והזיוף. בעקבות ביטול ההרשעה בסיוע לעבירות המרמה והזיוף בוטלו רכיבי הקנס והפיצוי שהושטו על מורגנשטרן בבית המשפט המחוזי. לעניין הרשעתו של מורגנשטרן בעבירה של שיבוש מהלכי משפט שנותרה בעינה נקבע כי הממונה על עבודות שירות יודיע בתוך 30 ימים אם מורגנשטרן מתאים לשאת בעונש מאסר בדרך של עבודות שירות. לאחר קבלת חוות דעת הממונה ואם הממונה ימליץ על

כך ולאחר שתינתן הסכמתו של מורגנשטרן כאמור בסעיף 151(ב)(2) לחוק העונשין, יינתן פסק דין משלים בעניינו.

ניתן היום, ח' באייר, התש"ע (22.4.2010).

א' גרוניס 54678313-4354/08

ש ו פ ט

ש ו פ ט ת

ש ו פ ט

העותק כפוף לשינויי עריכה וניסוח. 08043540_C11.doc עע
מרכז מידע, טל' 02-6593666 ; אתר אינטרנט, www.court.gov.il
נוסח מסמך זה כפוף לשינויי ניסוח ועריכה

[הודעה למנויים על עריכה ושינויים במסמכי פסיקה, חקיקה ועוד באתר נבו - הקש כאן](#)